

ЛІМ

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№ 6 (5163) 11 лютага 2022 г.

ISSN 0024-4686

16+

Жалейка
да Любляны
давядзе
стар. 4

Свабода
чалавека —
у Хрысце
стар. 11

Бяскрайні
космас
мастакоў
стар. 13

Народжаны з попелу

Жыццёвы шлях першага кавалера ордэна Францыска Скарыны, лаўрэата Дзяржаўных прэміяў Саюза і Рэспублікі Беларусь, народнага мастака СССР і ў рэшце рэшт героя Беларусі — Міхаіла Андрэевіча Савіцкага — адзначаны пастаяннай, самаадданай, фанатычнай працай. Працай не дзеля пустых фармальных пошукаў, а перадусім дзеля высокіх мэт і ідэалаў, у імя дабрачыннасці і Радзімы. Адноўчы прысягнуўшы на вернасць праўдзе, мастак прысвяціў сваю творчасць служэнню ёй, барацьбе з няшчырасцю і прывторствам. У сваёй справе Міхаіл Савіцкі абавіраўся на культурны вопыт папярэднікаў.

На долю творцы выпалі нцяжкія выпрабаванні мінулага стагоддзя, але ён з гонарам прайшоў праз іх, здолеў захаваць сябе і вернасць сваім прынцыпам, нават знайшоў сілы зафіксаваць траўматычныя падзеі для будучыні. Яго неверагодны талент, стойкасць і сіла гартаваліся пад свінцовым дажджом у шэрагах апошніх абаронцаў Севастопаля, у знясільвальнай прымусовай працы на заводах трэцяга рэйха, у пекле фашысцкіх лагераў Бухенвальда і Дахау... Боль ад тых падзей крывавамі мазкамі лёг на палотны, адбіўся на тварах герояў, і нават пасля смерці жывапісца працягвае «міратачыць» з яго «суровых» карцін.

Працяг на стар. 12 ►

Міхаіл Савіцкі «Сейбіты», 1972 г.

«ЛіМ»-акцэнт

Актуальна. Палажэнні абноўленай Канстытуцыі і пагроз дзяржаўнасці. Аб гэтым Прэзідэнт заявіў на пасяджэнні Савета Бяспекі Беларусі, паведамляе БелТА. «Мы падыходзім да лагічнага завяршэння працэсу канстытуцыйнай рэформы. Вельмі важна, што ён пачаўся не ў кабінетах, а ў працоўных калектывах, на дыялагавых пляцоўках у рэгіёнах. Практычна ўсе ідэі і прапановы, якія там абмяркоўваліся, ляглі ў аснову змен у Асноўны Закон. На сёння няма ніякіх развіццяў, дапоўненняў і даправаванняў Канстытуцыйнай камісіяй, рабочай групай, прафесійнымі юрыстамі, правазнаўцамі, прайшлі шырокае абмеркаванне ў грамадстве», — адзначыў Аляксандр Лукашэнка.

Гісторыя. Кіраўнік дзяржавы падпісаў распараджэнне «Аб Рэспубліканскім саваце па гістарычнай палітыцы пры Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь». Дакумент прыняты ў Год гістарычнай памяці ў працяг паслядоўнай палітыкі захавання традыцыі пра гераічнае мінулае беларускага народа, фарміраванне гісторыка-дзяржаўнага светапогляду, умацаванне гісторыка-культурнай і духоўна-этычнай агульнасці беларусаў. У склад савета на грамадскіх пачатках увойдуць вядомыя навукоўцы ў галіне гуманітарных ведаў, аўтарытэтных грамадскіх дзеяч, прадстаўнікі палітычных партый, грамадскіх аб'яднанняў, экспертнай супольнасці, дзяржорганаў і арганізацый. Ключавую ролю будзе выконваць Нацыянальная акадэмія навук, на якую ўскладзена арганізацыйнае, экспертна-аналітычнае і навукова-метадычнае забеспячэнне дзейнасці савета.

Віншаванні. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка навіншаваў народнага артыста БССР Віктара Саркісяна з 75-годдзем. «Дзякуючы выключнаму таленту і адданаму служэнню мастацтву вы дасягнулі вышэйшага прафесійнага майстэрства, стварылі шэраг незбыўных сцэнічных вобразцаў, якія захапляюць аматараў беларускага балета. Сёння вы шчодро дзеліцеся ведамі з маладымі артыстамі, дапамагаеце ім рэалізаваць уласныя здольнасці і нахняце на новыя здзяйсненні», — гаворыцца ў віншаванні.

Навука. У Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі надбылася ўрачыстая цырымонія ўзнагароджання пераможцаў конкурсу на найлепшае асявятленне навуковых дасягненняў 2021 года ў сродках масавай інфармацыі, паведамляе БелТА. Конкурс праводзіўся дванадцаты раз. Па кожнай з чатырох намінацый прысуджаныя тры прэміі. У спаборніцтве маглі браць удзел як прафесійныя журналісты, так і непрафесійныя папулярызатары навукі. Сёлета было прадстаўлена 108 работ 25 аўтараў. У намінацыі «Найлепшая публікацыя» Бюро Прэзідэнта НАН Беларусі прыняло рашэнне прысудзіць прэмію аглядальніку рэдакцыі газеты «Рэспубліка» Веры Ганкінай-Буцько, рэдактару газеты «Звязда» Надзеі Нікалаевай і аглядальніку часопіса «Веснік Белнафтахіма» Наталлі Ніякоўскай. Узнагароджанне лаўрэатаў было прымеркавана да Дня беларускай навукі.

Конкурсы. Міністэрства юстыцыі Рэспублікі Беларусь аб'явіла аб пачатку прыёму заявак на ўдзел у штогадовым конкурсе на прыз імя У. Д. Спасовіча. Творчае спаборніцтва праводзіцца з мэтай павышэння прававой культуры грамадзян, ролі і значэння права, прапаганды станавлення прававой дзяржаўнасці ў Беларусі, а таксама папулярызатараў прафесіі юрыста. Да ўдзелу запрашаюцца юрысты, журналісты, медыятары, студэнты, якія асвойваюць праграму вышэйшай адукацыі ў галіне права, які індывідуальна, так і ў складзе аўтарскага калектыву, СМІ і іншыя арганізацыі, што публікуюць інфармацыю прававога характару. Работы прымаюцца ў выглядзе кніг, брашуры, артыкулаў, тэлевізійных праграм, радыёпраграм, навінавых блокаў, рэкламных ролікаў — на папяровым ці электронным носьбітах. Пераможцы будуць вызначаны да 6 мая 2022 года.

Памяць. Выязная прэс-канферэнцыя «Асобы ў беларускай нацыянальнай культуры. Міхаіл Савіцкі — мастак, чыя творчасць стала новым словам у мастацтве і здабыла сусветнае прызнанне», прымеркаваная да 100-годдзя з дня нараджэння народнага мастака, Героя Беларусі, адбудзецца 15 лютага ў галерэі Міхаіла Савіцкага. У мерапрыемстве возьмуць удзел прадстаўнікі Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, Мінскага гарадскога выканаўчага камітэта, Мастоцкай галерэі Міхаіла Савіцкага, Беларускага саюза мастакоў, Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь.

Мова. Выстаўка «Чытаем па-беларуску», прымеркаваная да Міжнароднага дня роднай мовы, адкрылася ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі. У экспазіцыі прадстаўлена айчынная мастацкая літаратура класічных і сучасных аўтараў, а таксама замежная літаратура на беларускай мове. «Родная мова — важны знак культуры, які нічым не замяніць. Гэта багацце, зберагчы якое — задача кожнага чалавека. Кнігі, прадстаўленыя ў экспазіцыі, можна заказаць праз электронны каталог Нацыянальнай бібліятэкі», — паведамлілі БелТА ў галоўнай кніжніцы краіны. Выстаўка будзе працаваць да 25 лютага.

Агляд афіцыйных падзей ад Алеся ЦІМАФЕЕВА

Фота БелТА.

Што хвалюе кожнага?

Разуменне таго, на якім этапе гісторыі краіны знаходзіцца грамадства, з якімі змястоўнымі праблемамі сутыкаецца, якая роля кожнай асобы, наколькі важна сказаць сваё слова — усё гэта дапамагае зрабіць усваядзены выбар падчас рэферэндуму па ўнясенні змяненняў і дапаўненняў у Канстытуцыю. Асноўны Закон краіны сёння ствараецца народам Беларусі і, самае галоўнае, для наступных пакаленняў, упэўнена Кацярына Дулава, генеральны дырэктар Нацыянальнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета Беларусі, доктар мастацтвазнаўства, прафесар, член Канстытуцыйнай камісіі.

— Працягваецца актыўнае абмеркаванне новага праекта Канстытуцыі, і, натуральна, ніводны калектыв не можа пазбегнуць таго, каб не цікавіцца, што рэальна адбываецца ў гэтай сферы, і не зрабіць свой унёсак. Мне здаецца, што дзеячы культуры, мастацтва, тэатра ў прыватнасці, павінны сказаць сваё слова, бо Канстытуцыя ўбірае ў сябе найважнейшыя для грамадства тэмы. У якім варыянце захаваюцца сацыяльныя гарантыі? Як сёння трактуюцца традыцыйныя каштоўнасці? Якія змены закрануць палітычную сістэму? Гэта хвалюе кожнага, — лічыць Кацярына Мікалаеўна.

Кіраўнік Вялікага тэатра заўважае, што ні ў адной краіне свету не адбываецца такога шырокага абмеркавання Асноўнага Закона, як у Беларусі, і дадае, што Канстытуцыя — тэкст асаблівага роду: вельмі просты, ёмісты, прыгожы, без падвойных

сэнсаў. Аднак ён мае на ўвазе галоўнае — выкладанне ідэі, з якой вынікае цэлы шэраг законаў і падзаконных актаў.

Як лічыць мастацтвазнаўца, было некалькі нагод для ўнясення змяненняў у Канстытуцыю. Па-першае, наспела неабходнасць пераараміравання паўнамоцтваў паміж Прэзідэнтам, Парламантам, Урадам і новым для краіны найвышэйшым прадастаўнічым органам народаўладдзя — Усебеларускім народным сходам. Па-другое, некаторыя катэгорыі Асноўнага Закона ўвогуле састарэлі. Яшчэ адной перадумовай да перамен стаў, па меркаванні Кацярыны Дулавай, крызіс каштоўнасцей, які наспеў у 2020 годзе.

— Кожны з нас жыве з пэўным уяўленнем пра тое, што каштоўна. Той, хто кіруецца духоўнасцю, цікавіцца культурай і шануе гісторыю сваёй краіны, разумее спраўдную сістэму каштоўнасцей. Аднак не ўсім уласцівы такі ўзровень пазнання, асабліва ўлічваючы негатыўны ўплыў збоку, таму, на жаль, перагляд зведалі паніцай, здавалася, непахісна... Так, не трэба здзіўляцца, што некаторыя тэмы ў змяненых і дапаўненых да Канстытуцыі прамоўлены дадаткова, — разважае Кацярына Мікалаеўна.

Член Канстытуцыйнай камісіі Кацярына Дулава таксама аргументуе, якія папраўкі ў праект Канстытуцыі прасілі ўнесці грамадзяне пад канец яго распрацоўкі: сярод пытанняў, якія асабліва хвалілі, — падрабязнае тлумачэнне артыкула, прысвечанага здароўю, і канкрэтызацыя паўнамоцтваў Прэзідэнта і Усебеларускага народнага сходу.

Ёсць і тое, што выклікае дыскусіі падчас абмеркаванняў змен у Асноўны Закон краіны. Так, некаторых бянцэжыць фармулёўка «быць патрыётам — абавязак кожнага». Наколькі справядлівы такі запіс у Канстытуцыі? Дырэктар Вялікага тэатра ўпэўнена: беларусы па сваёй сутнасці — патрыёты, і не трэба саромецца, баяцца казаць пра любоў да Радзімы.

Яўгенія ШЫЦЬКА

у Саюзе пісьменнікаў Беларусі

Аб чым баліць сэрца...

Паміж Саюзам пісьменнікаў Беларусі і вайсковай часцю 2007 Дзяржаўнага пагранічнага тэатра Рэспублікі Беларусь заключана дамова аб правядзенні мерапрыемстваў патрыятычнай накіраванасці.

У мінулы год у Мемарыяльнай зале Дома літаратара ў Мінску адбылася сустрэча на месніска старшыні СПБ Анатоля Матвіенкі і аднаго з аўтараў кнігі «Без права на забвенне» Віктара Іванчыкава з ваенна-служачымі групы сувязі і забеспячэння арганізацыі пагранічнай службы Рэспублікі Беларусь. Сустрэча была прымеркавана да дня выхаду саваецкіх войск з Афганістана.

Віктар Іванчыкаў з'яўляецца аўтарам шэрагу творчых праектаў, прысвечаных афганскай тэматыцы. Яго даследаванні заснаваны на архіўных дакументах дзяржаўных і партыйных органаў Беларусі.

Як вядома, гісторыя афганскага руху ў нашай рэспубліцы бярэ свой пачатак з сярэдзіны 80-х гадоў, калі маладыя хлопцы, апаленыя вайной, вярталіся дадому, але іх не лічылі ветэранамі. Многія з іх страцілі на вайне здароўе, знаходзіліся ў складаным

псіхалагічным стане. Былыя афганцы сталі аб'ядноўвацца ў неформальныя групы. У краіне пачаўся рух воінаў-інтэрнацыяналістаў, які аб'яднаў не толькі саміх удзельнікаў вайны, але і многіх бацькоў, асабліва мацяры загінулых на вайне сыноў. 3 жніўня 1996 года на так званы Востраве слёз у Мінску быў адкрыты помнік воінам-інтэрнацыяналістам.

— Трагічныя старонкі нашай гісторыі, звязаныя з афганскай

будзе здрадай у адносінах да баювых сяброў, якія загінулі на чужой зямлі. Афганістан застаецца нашай памяццю.

3 маладымі пагранічнікамі ў Мемарыяльнай зале СПБ адбылася шычыра размова Віктара Іванчыкава пра гераізм і подзвіг. Віктар Аляксандравіч спыніўся менавіта на ўдзеле Пагранічных войскаў КДБ СССР у вайне ў Афганістане.

Выступоўца цікавіўся, з якіх месцаў хлопцы прызваны на службу, і расказаў, як іх зямлячкі з Гомельшчыны, Віцебшчыны, іншых куткоў Беларусі правілі сябе на афганскай вайне. Яны былі гэткімі ж маладымі, але нязломнымі духам. Цанілі таварыскую ўзаемадапамогу і ведалі пану сапраўднаму мужчынскаму сяброўству. Віктар Аляксандравіч зачытаў пісьмы пагранічнікаў дадому, адказы іх родных.

На ўспамін аб сустрэчы В. Іванчыкаў падарыў пагранічнікам фотаальбом «Наш боль і наша памяць», выпушчаны Мінскай гарадской арганізацыяй ветэранаў вайны ў Афганістане «Памяць» і Беларускаму дзяржаўным музеем гісторыі Вялікай Айчыннай вайны.

Марыя ЛІПЕНЬ
Фота Максіма Кіхлярова

Віктар Іванчыкаў знаёміць маладых пагранічнікаў з гісторыяй афганскай вайны.

праекты

Паміж маўленнем і маўчаннем

У сучаснай беларускай літаратуры няма недахопу ў маладых таленавітых пісьменніках. Аднак працягваюць пісьменніцкія традыцыі і захоўваюць духоўна-маральныя каштоўнасці нашага народа, адкрываюць новыя імёны ў літаратуры з'яўляюцца неабходнаю. Гэта адзначылі ў Доме прэсы падчас прэс-канферэнцыі «Новыя аўтары ў сучаснай літаратуры».

Купрыянец, якія таксама прымалі ўдзел у прэс-канферэнцыі.

Найлепшыя выдавецтвы нашай краіны дапамагаюць маладым талентам знайсці сябе і праявіць свае здольнасці. «Мы заўсёды гатовы выпускаць цікавыя кнігі, у тым ліку новых аўтараў. Галоўнае, каб гэтая літаратура была запатрабавана чытачом і раскуплялася ў кнігарнях. Наклады, якімі выходзяць выданні, важкія, не залежваюцца на складах і зазвычай знаходзяцца свайго прыхільніка. У асаблівым трэндзе сёння дзіцячая літаратура на беларускай мове», — падкрэсліла прадстаўнік Выдавецкага дома «Звязда» Юлія Дашкевіч.

Акрамя гэтага, сваю кнігу «Размова з чалавекам, які маўчыць» прэзентаваў Андрэй Кароль, рэктар Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, доктар педагагічных навук, прафесар, вядомы беларускі вучоны ў галіне педагогікі, аўтар шматлікіх навуковых прац, падручнікаў. У ролі пісьменніка Андрэй Кароль праявіў сябе нядаўна. «Размова з чалавекам, які маўчыць» — другое па ліку мастацкае выданне, што выйшла ў Выдавецкім доме «Звязда». Кніга сведчыць пра выдатную фун-

даментальную падрыхтоўку аўтара, прафесіяналізм, глыбокі філасофскі погляд на рэчы.

— Яшчэ з часоў студэнцтва мяне цікавіла тэма маўлення і маўчання, узамеадзяння заходняй і ўсходняй цывілізацый. Гэты зборнік апазданняў, эсэ, апавесцей часткова засноўваецца на навуковых пошуках і на ўласным успрыманні навакольнага свету. Чаму менавіта «Размова з чалавекам, які маўчыць»? Не сакрэт, што сённяшні чалавек маўчыць, таму што яму няма чаго сказаць. Горш чым іншых праз тое, што горш чым сам сябе. А таксама бачыць свет з нарастаючым скажэннем. Таму той, хто сказаў гучней і хутчэй, няхай нават памылкова, на жаль, і мае рацыю. Гэтыя характарыстыкі і ёсць адлюстраванне крызісу чалавека. У зборніку падспудна прадстаўлены ўсходні і заходні погляды на гэтую праблему, — адзначыў Андрэй Кароль.

Між тым у кнізе закранаюцца такія тэмы, які маніпуляцыі, радыкалізм, страта крытычнага мыслення і іншыя праблемы, актуальныя для сучаснага грамадства. Таму выданне будзе цікавае шырокаму колу чытачоў.

Дзіяна КАЗІМІРЧЫК

«ЛІМ»-люстэрка

Саліст Вялікага тэатра Беларусі тэнар Дзмітрый Шабеця стаў фіналістам прэстыжнага міжнароднага конкурсу вакалістаў-выканаўцаў італьянскай оперы *Competitione dell'Opera — 2022*, перадаючы «Мінск-навіны». *Competitione dell'Opera* — адзін з найбуйнейшых вакальных конкурсаў свету, удзельнікі якога выконваюць выключна італьянскія і італамоўныя оперныя рэпертуары: ад старадаўняй музыкі да музыкі XX стагоддзя. Міжнародны конкурс вакалістаў праводзіўся ўжо 25-ы раз, сёлетня — трэці раз на сцэне Вялікага тэатра Расіі. У Маскву для ўдзелу ў першым паўфінале прыехалі 120 спевакоў. Беларускі тэнар Дзмітрый Шабеця выйшаў у фінал у ліку 12 найлепшых.

Суздальскі фестываль чакае гасцей з Беларусі, інфармацыя «СБ: Беларусь сегодня». Завершаны прыём заявак на ўдзел у XXVII Адкрытым расійскім фестывалі анімацыйнага кіно. Суздальскі фестываль даўно стаў сапраўдным аглядам усіх відаў анімацыі, створанай на тэрыторыі Расіі, а таксама грамадзянамі Саюзнай дзяржавы, якія працуюць у іншых краінах. Дэвіз фестываля — «Кадр вырашае ўсё!». Мерапрыемства будзе праводзіцца ў гібрывым фармаце — у турэнтры «Суздаль» і інтэрнэт-экасістэме «Суздальскі Фест. Анлайн», таму ўсе ахвотныя могуць прыняць удзел у анімацыйным форуме.

Выстаўка «Гульскі самавар. Ад старажытнасці да сучаснасці» пачала працаваць у Магілёўскім абласным краязнаўчым музеі імя Е. Р. Раманава, паведамляе БелТА. Прадстаўлены экзэмпляры з прыватнай калекцыі ўраджэнца Бабруйска Андрэя Сайкова, які цяпер пражывае ў Туле. У цэнтры экспазіцыі — 60 самавараў, некаторым з іх больш за 100 гадоў, а частку экспанатаў калекцыянер зрабіў сам. Цікава, што ўсе самавары рабочыя, а не сучасныя.

Амерыканская акадэмія кінамастацтваў абвясціла намінантаў на «Оскар», перадае «ИТАР-ТАСС». У іх ліку — кароткаметражны мультыплікацыйны фільм расійскага рэжысёра Антона Дзяквача «Боксбалет». 94-я цырымонія ўручэння ўзнагарод абудзецца 27 сакавіка. Гэтым разам яна пройдзе ў традыцыйным для прэміі тэатры *Dolby* ў Лос-Анджэлесе. Летас асноўная яе частка адбылася ў камерным фармаце ў амфітэатры чыгуначнага вакзала *Union Station* у сувязі з уведзенымі на фоне пандэміі абмежаваннямі.

Малавядомыя творы Леаніда Шчамялёва экспануюцца ў Мінску, інфармацыя «СБ: Беларусь сегодня». У пастаяннай экспазіцыі Гарадскай мастацкай галерэі твораў Л. Д. Шчамялёва прадстаўлена больш за 90 работ мастака розных гадоў, яго асабістыя рэчы, інструментарый, дакументы і фотаматэрыялы з сямейнага архіва. Да гадавыні смерці мастака супрацоўнікі галерэі падрыхтавалі выстаўку «Леанід Шчамялёў. Прысвячэнне». Сярод твораў — палотны «Вянчанне ў царкве святой Марыі Магдаліны», «Край партызанскі», «За вольную Беларусь», «Партрэт скульптара Якавенкі» і многія графічныя работы.

Паказы чатырох дакументальных фільмаў, створаных у «Майстэрні Уладзіміра Бокуча», адбудуцца ў лютым у кінатэатры «Піянер» у рамках праекта «Імёны Беларусі», паведамляюць «Мінск-навіны». Кінакарціны ў непаўторнай манеры знаёмяць глядача са знакамітымі выхадцамі з Беларусі. Інфармацыя падаецца іранічна і займальна — з краткаўнымі візуальнымі радамі, малавядомымі фактамі, апаведан пра парадоксы лёсу і гісторыі. 5 лютага кінапаказ адкрыўся фільмам «Максім Гарэцкі». 12-га будзе прадстаўлены для прагляду кінафільм «Айзек Азімаў», 14-га — «Ян Чэрскі», а 17 лютага завершыць кінапаказ «Андрэй Уласенка».

Белдзяржфілармонія падрыхтавала новую рэлакс-праграму «Музыкаграфія. Натхненне», перадае «СБ: Беларусь сегодня». У праграме — натхняльныя класіка, віртуальныя прагулкі і гукі незвычайных інструментаў. Галоўнай асаблівасцю канцэрта стане гучанне аднаго з самых вялікіх арگانаў у СНД. Таксама госці пачуюць вельмі рэдкі аркестравы гонг, які аказвае гаючы эффект для цела на клетачным узроўні. Яшчэ адной унікальнай асаблівасцю канцэрта стане стварэнне эфекту аб'ёмнага гучання дзякуючы музычным астраўкам, якія будуць расставлены па зале. На гэтых астраўках будуць гучаць незвычайныя гукатэрапейчыя інструменты: тыбецкія чашы, чакрафоны, званочкі Кошы і іншыя.

Дзіяна КАЗІМІРЧЫК

з нагоды

Мелодыі любові да Радзімы

Юбілейны канцэрт да 80-годдзя заслужанага дзеяча мастацтваў Беларусі кампазітара Алега Чыркуна адбыўся 10 лютага ў Малай зале імя Р. Шырмы Белдзяржфілармоніі. У праграме «Бацькоўская зямля мне сэрца грэе» Дзяржаўны ансамбль народнай музыкі «Святая» пад кіраўніцтвам Вячаслава Статкевіча пры ўдзеле іншых артыстаў беларускай эстрады выканалі найлепшыя творы кампазітара.

Фота з сайта philharmonic.by

Алег Чыркун.

Музыканты імкнецца злучыць сучасныя інтанацыі і рытмы з фальклорнай песеннасцю.

Алег Чыркун вядомы не толькі ўкладам у развіццё нацыянальнага музычнага мастацтва, але і яркім удзелам у грамадскім жыцці. Кампазітар прывясціў сваю творчасць эстэтычнаму выхаванню моладзі. Яго песні ўваходзяць у хрэстаматый на музыцы для дзіцячых музычных устаноў. У свой час ён выкладаў у Мінскім культурасветвучылішчы, у Беларускім дзяржаўным універсітэце культуры і мастацтваў, даваў урокі музыкі ў Стаўбужскай школе мастацтваў, удзельнічаў у жыцці многіх дзіцячых вакальна-харавых калектываў. Сам ён, дзіця вайны, былы выхаванец дзіцячага дома, свая сэрца аддае дзецям і падчас дабрачынных акцый у інтэрнэце краіны. Алег Міхайлавіч — лаўрэат Дзіцячага фонду Рэспублікі Беларусь «Сябар дзіцей».

Адна з галоўных тэм у творах кампазітара — любоў да Радзімы. Алегам Чыркуном напісана шмат песень на ваенна-патрыятычную тэматыку. З'яўляючыся старшынёй ваенна-шафскай камісіі грамадскага аб'яднання «Беларускі саюз кампазітараў», ён удзяляе шмат увагі дабрачынным канцэртам для ветэранаў, выступае перад салдатамі ў вайсковых часцях. За вялікі ўклад у духоўнае і патрыятычнае выхаванне асабовага складу Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусь неаднаразова ўзнагароджваўся Ганаровымі граматамі Міністэрства абароны Рэспублікі Беларусь.

Рэдакцыя «ЛіМа» з задавальненнем далучаецца да віншаванняў калег, прыхільнікаў творцы і зыччыце Алегу Міхайлавічу моцнага здароўя і натхнення на доўгія гады!

Кацярына МАЛЕЙ

прэзентацыі

Культурны брэнд

У Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адбылася прэзентацыя двух новых выданняў — фундаментальнага даследавання «Беларускі Буквар» і люстраванага кнігі для моладзі «Вынаходства Буквара ў Беларусі». Унікальны феномен айчынай і сусветнай гісторыі, свайго роду культурны брэнд нашай краіны — Буквар — даследаваў выбітны кнігазнавец і культуролог, намеснік генеральнага дырэктара Нацыянальнай бібліятэкі Аляксандр Суша. Навуковец займаецца гэтым пытаннем на працягу па меншай меры дзесяці гадоў.

Фота з сайта nlib.by

Падчас прэзентацыі.

У 2012 годзе Аляксандр Суша паспрыяў перавыданню найбольш старажытнага Буквара з тых, што захоўваюцца на тэрыторыі Беларусі, у 2016—2018 гг. менавіта намаганнямі даследчыка з збыцця быў вернуты самы першы ў свеце Буквар, адзіны экзэмпляр якога — у Лондане. Новае буйнафармаце выданне прапануе падрабязны рэтра-спектыўны агляд гісторыі падручніка для навучнага грамадства: ад зараджэння пісьменства ў Беларусі і да нашых дзён. Багата ілюстраваная кніга стала вынікам дэталёвага аналізу тысяч архіўных і апублікаваных крыніц.

Мікіта ШЧАРБАКОЎ

Альпійскі водгалас «Жалейкі»

«Загляне сонца і ў наша аконца», — сціпла заяўляла пра свае культурныя і нацыянальныя спадзяванні беларуская выдавецкая суполка пачатку XX ст. у Санкт-Пецярбургу. У той жа час нашы лабрацімы ў Аўстра-Венгры куды больш агітымістычна сцвярджалі: «Славенія на сонечным баку Альп».

У паўночнай сталіцы Расійскай імперыі пабачыў свет першы паэтычны зборнік Янкі Купалы «Жалейка» (1908). Неўзабаве з'явіліся рэцэнзіі ў мінскім і віленскім перыядычным друку: газетах «Минское эхо», «Минский курьер», «Наша Ніва».

3 музычным сляхам і аналітычным падыходам

Вельмі мабільна водгук на Купалаву дэбютную кнігу з'явіўся ў Славеніі. На старонку люблянскага часопіса «Dom in svet» (1908, № 11) быў надрукаваны артыкул «Жалуйкай». Вершы Янука Купалы, падпісаны крыштанімам Dr. L. L. Сёння з абсалютнай упэўненасцю можна сцвярджаць, што за ім — Леапольд Ленард (Leopold Lenard; 1879—1962) — крытык, публіцыст, перакладчык, доктар багаслоўя (1908). Часопіснае публікацыя ўяўляе сабой адаптаваны, скарочаны варыянт рэцэнзіі «Жалейка: песні Янука Купалы» Владака з Казіміроўкі (Уладзіміра Самойлы), змешчана ў «Нашай Ніве» 15 жніўня 1908 г. Пры гэтым славенскі аўтар суправадзіў аўтэнтычныя вершаваныя радкі і строфы, транслітараваныя ў лацінчым варыянце газеты, сваімі перакладамі.

*Што вясна наша гора
як снег і завею,
пахавая ў рэчцы; —
сонца спаліць аенём...*

*Da spomlad naše gorje
ko снег stopi,
pokoplje v rēčici; —
solnce seže z ognjem...*

што ўжо

*блізкі той дзень, калі
і часна запануем,
станем самі мы людзьмі,
і край аббудуем...*

*blizu oni dan, ko
srečo zodobimo,
postanemo ljudje
in deželo prenovimo...*

Заканамернае пытанне выклікае славенская назва Купалавага зборніка — «Жалуйкай». Сваё тлумачэнне на гэты конт прапаноўвае прафесар БДУ Іван Чарота ў вучэбным дапаможніку «Тэорыя і практыка мастацкага перакладу» (Мінск, 2010): «...слова "жалуйкай" — не славенскае, роўна як і не беларускае; яго няма таксама ні ў рускай, ні ў польскай, ні ў сербскай мовах, вядомых аўтару рэцэнзіі; дарэчы, іншыя літаратурнаўчы-славенцы ў публікацыях пра першы зборнік Купалы пазней выкарыстоўвалі славенскую назву аналагічнага музычнага інструмента — "piščalka". Аднак слова, ужытае доктарам Л. Л., — не абавязкова скажэнне як вынік поўнага неразумнення, а, хутчэй за ўсё, своеасаблівае этымалагізацыя, якая абумоўлена імкненнем перадаць змест *жало-жаласлеву*, разумець і адэкватна ўспрымаць які аўтару водгук дапамагалі вядомыя аднакарысныя словы славенскія — *žalopev* (жалобны спеў, надмагільная песня) і *žalujka* (плакучая/ніцкая вярба), а таксама сербскія — напрыклад, *жалост* (гора, смутак, журба) і *жалостити* (засмучаць, гнясці), польскія — *żal* (журба, смутак, скруха), *żaluje* (шкадуе)...

Да панарамнага лінгва-культуралагічнага меркавання вядомага беларускага славіста дададзім некалькі сваіх назіранняў.

Па-першае, славенскі інтэрпрэтатар, не знаёмы з беларускай мовай, мог быць уведзены ў зман сказам, у якім назва паэтычнага зборніка пададзена ў склонавай форме, а ўласна ім і пачынаецца адаптаваная версія нашаніўскай рэцэнзіі, прадстаўленая ў часопісе «Dom in svet». Цытуем паводле лацінчнага варыянта беларускай газеты: «Twoj Januka Kupały dahetel drukawała tolki "Nasza Niwa", ale ciaper piešni jaho wyszli ū šviet i asobnaj knižce, katoruju maľady piešniar nasz nazwaŭ "Zalejkej" (вылучана намі. — М. Т.)». У гэтым выпадку, магчыма, адбылося чыста тэхнічнае калькаванне слова.

Па-другое, славенскі лексічны эквівалент беларускаму слову *жалейка* — *piščalka* мог спарадзіць непажаданы асацыяцыі ў чытачоў. Таму захады перакладчыка былі скіраваны па шляху найменшых семантычных і рэпутацыйных страт. Справа ў тым, што пад рэдакцыяй Леапольда Ленарда ў 1905—1906 гг. выходзіў аднайменны антыалкагольны часопіс «Piščalka». Поўная назва: «Piščalka za abstinentne, pivce in pijance» («Жалейка для абстыненцаў, пітушчых і п'яніц»). Гэта было не звычайнае выданне, як можа падацца пры тытульным азнаямленні, што звычайна змагаецца з чалавечымі заганамі зброяй сатыры, а доўгатэрміновыя культурана-асветніцкі, аўтарскі праект. На дасягненне асноўнай мэты працавалі артыкулы, якія знаёмілі

з вопытам арганізацыі мерапрыемстваў за здаровы лад жыцця ў розных еўрапейскіх краінах. Л. Ленард рэгулярна зацікаўліваў чытачоў даўняй гісторыяй славянства, пераказанай паводле летапісаў і хронік, сучаснымі культурнымі клопатамі розных славянскіх народаў.

Гаспадар «Паўночных Афін»

Найбольшая колькасць выяўленых намі беларусазнаўчых публікацый пачатку XX ст. (у тым ліку рэцэнзія на «Жалейку» Янкі Купалы) належыць яму Леапольда Ленарда. Есць неабходнасць высветліць прычыны яго звароту да культуры аднаго з мінар'тарных (меншых) народаў Расійскай імперыі, магчымага пасрэдніцтва ў гэтай справе.

Падказку даюць некаторыя іншыя артыкулы славіста: рэцэнзія на аналітычную працу Мар'яна Здзяхоўскага «Асноўныя праблемы Расіі», выдадзеную ў Вене ў 1907 г. («Dom in svet»; 1907, № 10), а таксама змястоўныя крытыка-бягартычныя нарысы «Прафесар Др. Мар'ян Здзяхоўскі» («Dom in svet»; 1913, № 3), напісаны, відавочна, пры кансультацыі з самім «аб'ектам» рэпрэзентацыі.

У канцы XIX — пачатку XX стст. М. Здзяхоўскаму належала мястэчка Ракаў (цяпер аграгарадок у Валожынскім раёне Мінскай вобласці). «Паўночныя Афіны» — так назвала гэты вядомы сярод інтэлектуалаў краю населены пункт Эліза Ажэшка.

Асноўныя напрамкі беларускіх даследаванняў жыцця і творчасці Мар'яна Здзяхоўскага (1861—1938) прагучалі ў дакладах на II Міжнародных Ракаўскіх чытаннях «Ракаўскія Паўночныя Афіны»: Мар'ян Здзяхоўскі, Эліза Ажэшка і праблемы культурных кантактаў народаў Цэнтральнай і Цэнтральна-Усходняй Еўропы» (1999); «Ракаўскія Афіны» (В. Рагойша); «Ракаўская старонка ў жыццяпісе Элізы Ажэшка» (П. Рагойша); «Мар'ян Здзяхоўскі пра байранізм Адама Міцкевіча» (Б. Белаказовіч); «Мар'ян Здзяхоўскі і Уладзімір Самойла: спрэчка пра беларускую душу» (У. Конан); «Мар'ян Здзяхоўскі і Украіна» (Т. Кабржыцкая) і інш.

У вышэй згаданым нарысе Леапольда Ленарда гаспадар «Паўночных Афін» рэпрэзентаваны як заўважная фігура ў аналітычным асветленні актуальных пытанняў унутранай і міжнароднай еўрапейскай палітыкі пачатку XX ст.:

«Імя чалавека, якога мы сёння прадстаўляем славенцам, вядомае нашым суайчыннікам. Яно ўжо стала своеасаблівым сімвалам, з ім мы звязваем новую плынь у славянстве, якая яшчэ не атрымала

ні адна з гэтых назваў не адлюстроўвае гэтую плынь, якая разліваецца з Кракава і якую сімвалізуе імя прафесара Здзяхоўскага».

У жыццяпісе вядомага славіста некалькі разоў сустракаецца найменне Беларусь. Акрамя ўласна біяграфічнай інфармацыі, закранутыя важныя сацыякультурныя праблемы краю:

«Прафесар, доктар Мар'ян Здзяхоўскі нарадзіўся ў 1861 годзе ў мясцовасці пад Мінскам як наслідок старадаўняй польскай шляхты, што жыла на Беларусі. Вучыўся ў гімназіі ў Мінску ад 1873 да 1879 года. Гэта быў час пасля апошняга польскага паўстання, калі польскі

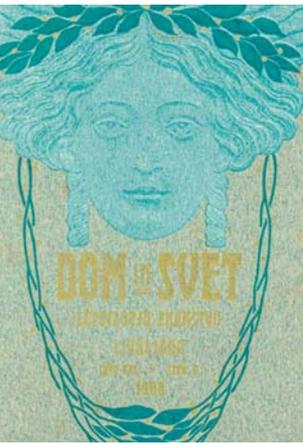

3 часопіса «Dom in svet» (Любяна), 1913, № 3.

Мар'ян Здзяхоўскі. Пачатак XX ст.

народ цалкам упаў духам і вычарпаў усе свае сілы. <...> польскі элемент не жыў кампактна, вясковае насельніцтва прадстаўлена русінскай або беларускай народнасцю, а паліяк прадстаўляюць вышэйшыя слаі сялянства, а таксама мяшчанства і шляхецтва краю, падобна як на Украіне, Падоллі і Валыні, так і ў Беларусі. Мясцовая бюракратыя абсалютна не развівала культуру маларускага і беларускага насельніцтва з той мэтай, каб яна паглынула існуючую польскую каталіцкую культуру, засяроджаную ў шляхецкіх сядзібках, сярод гарадской інтэлігенцыі, такім чынам яна хацела знішчыць гэтую культуру, каб яна не мела ніякага ўплыву на простых людзей».

Візуальным суправаджэннем тэксту нарыса стаў шэраг здымкаў. Не выклікае сумненняў, што аўтару яны былі пазычаны самім Мар'янам Здзяхоўскім, паколькі на іх зафіксаваны пабудовы і людзі з яго родных мясцін.

Дэятельная бібліятэка Славеніі.

Вокладка часопіса «Dom in svet».

Гаворка пра адну з першых замежных рэцэнзіі, прытым не толькі на дэбютны зборнік будучага класіка, але і ўсёй беларускай літаратуры. Тэкст адметны не выключна зменай назвы («Жалейка» → «Жалуйкай»), але і афармленнем. (Транслітараваныя Купалавы радкі мы падаем у арыгінальным кірылічным напісанні зборніка.)

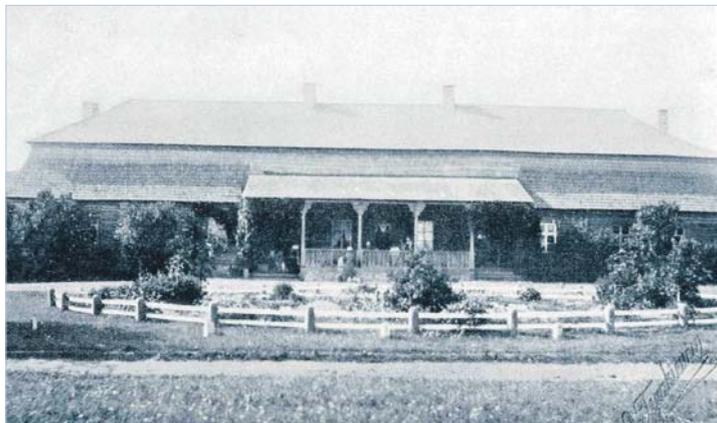
Жалуйкай. Песні Янука Купалы

Першы беларускі паэт, Янук Купала, выдаў свае вершы, якія дагэтуль друкаваў у газеце «Наша Ніва», пад назвай «Жалуйкай». Вершы Янука Купалы — нібы люстэрка, у якім адлюстроўваецца душа беларускага народа, яго жыццё і яго родны край; гэта крык, які ідзе з глыбіні народнай душы, «крык, што Беларусь жыве». Ён прарочыць сваю народную, што «нясучь сваю крыўду на свет цэлы» (ropesó svojo krivico na celi svet) і будучы зноў «людзьмі звацца» (ljudje se zvali). У прыгожым вершы «Да мужыка» пытае ў сяляніна:

*Эй, скажы, мужычок,
дзе ты долю падзеў?
Ці ўтаніў у ручаёк,
ці праніў, ці праеў?..*

*Ей, повеж, кметіч,
камі сі среčo справілі?
Се сі жо втпілі в потоку,
че запілі, че зайлі?..*

Але паэт верыць, што настануць для беларускага народа лепшыя часы:

3 часопіса «Dom in svet» (Любяна), 1913, № 3.

Сядзіба Здзяхоўскіх у Ракаве. Пачатак XX ст.

сваёй назвы і выразна акрэсленай формы, але дэманструе шмат жыццёвай моцы, усё больш крышталізуецца, набывае паслядоўнікаў і ўжо стала той сілай, з якой трэба лічыцца ў славянскім свеце. Некаторыя называюць гэта польскім славянафіліствам, другія — кракаўскай плыню, трэція — аўстра-славізмам або наогул клерыкальным панславізмам.

Такім чынам, міжнародныя стасункі пачатку XX ст. не толькі актуалізуюць у XXI ст., але і набываюць персаналізаваны характар, наглядна падмацоўваюцца архіўнымі тэкстамі і візуальнымі матэрыяламі, адкрываюць новыя перспектывы для даследчыцкай дзейнасці.

Мікола ТРУС,
кандыдат філалагічных навук

Праз віхуры і далечы

Пра яго творчасць пісалі ў нас не так і многа. На памяці ў мяне колькі рэцэнзій ды адна невялікая нататка папчечніка, дзе падавалася, што маленства паэта было «цяжкім ды горкім». «Эх, каб толькі маленства!» — сумна ўздыхнулася тады. Цяжкога ды горкага хапіла і потым.

Бясспрэчна, маленства будучага паэта было нялёгкім. Свой кавалак хлеба Алесь Звонак звыкся здабываць яшчэ хлапчуком. Нарадзіўся зімовым лютаўскім днём далёкага 1907 года ў Мінску ў сям'і рабочага-муляра і ўжо ў раннім узросце хадзіў з бацькам па далёкіх і блізкіх вёсках з няхітрым мулярскім начыннем. Хто ведае, можа, і сёння яшчэ недзе грэюць кагосьці тыя печы, якія яны клалі разам з бацькам. А вярталіся потым у Мінск са сціплым заробкам у хатулях за плячымі. Не трэба і казаць, якім смачным бывае хлеб, зароблены сваімі рукамі, асабліва калі рукі тыя дзіцячыя.

А над светам выплывалі хмары новых нечуваных падзей. Нічога добрага не зычылі яны і бацьку Петруся. Няхай не думалі малады чыгач, што я тут памыліўся. Хлапчука сапраўды звалі Петрусём. Гэта потым ён стане Алесем. Сябры параняць узяць за псеўданім гэтае імя, каб «менш было тых зычных гукаў у спалучэнні з прозвішчам». Не быў ён прыхільнікам псеўданімаў, ды тут было нешта толькі падобнае на яго. І адразу прыжылося. Пра бацьку потым згадае так:

*Цягаў ён гліну, цэглу і камень,
Каб той мулярскі срыт сабе прыдбаць,
Каб, жывучы ў паўзмрочным сутарэнні,
Умець другім палацы будаваць.*

Большасць людю і жыла тады ў такім «паўзмрочным сутарэнні». Імпэрыялістычная вайна неўзабаве закіне бацьку ў зусім змрочныя Мазурскія балоты, а малага Петруся маці адвадзіць у прытулак зямскае ўправы. А ён адчуваў патрэбу вучыцца. Яму ўдалося скончыць царкоўнапраходскае вучылішча. Ды тут пачалася лютаўская рэвалюцыя. І дзіцячы дом, які дасюль ратаваў сірот, сам раптоўна стаўся сіратою. Ужо ніхто і не думаў хоць нечым яго забяспечваць, а ўсе выхаванцы апынуліся на мінскіх вуліцах.

Выйсце знайшося: Пятрусёў накіраваўся на радзіму маці ў вёску Узгорак, што каля Дрычына на Пухаўшчыне. Там, паспячы кароў і ганяючы разам з вясковымі хлапчукамі на начлег коней, адразу далучыўся да непаўторнай паэзіі самой прыроды, якая так ускалыхнула яго гарадскую душу. А гэта ўжо быў шлях да творчасці, да якой потым адразу далучыўся, начытаўшыся кніг, калі парабкаваў у гаспадарна на Аршаншчыне.

У 1923 годзе закончыў сямігодку і адразу паступіў на агульнаадукацыйныя курсы, якія давалі і поўную сярэдняю адукацыю. Ужо не толькі зачытваўся вершамі Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча ды Міхаса Чарота, а пісаў іх і сам. Пазней малады паэт асабіста пазнаёміцца з Язэпам Пушчам, Кандратам Крапівой, Уладзімірам Дубоўкам, Паўлюком Трусам. А ў 1925 годзе ў газеце «Савецкая Беларусь» быў надрукаваны першы верш яшчэ невядомага паэта «Чырвоная армія — брат мой». У пачатку наступнага года выйшаў зборнік «Пунсовае ранне», дзе пад адной вокладкай выступалі адразу тры аўтары: Алесь Звонак, Янка Бобрык і Янка Туміловіч. Гэта было сапраўды яснае ранне яго творчага жыцця, якое абяцала добры і плённы дзень.

Маладосць у тыя гады шумела і «бурапеніла». Людзі яго пакалення будучы потым і самі здзіўляцца той незвычайнай сіле творчага ўздому, маладой і невычэрпнай энергіі, з якой бралася моладзь за любую справу. У нейкі дзясятка гадоў

Алесь Звонак.

укладваецца работа адказным сакратаром газеты «Чырвоная Полаччына» і кіраванне полацкай філіяй «Маладніца», работа на Рэспубліканскім радыё і ў часопісе «Маладняк», вучоба ў Белдзяржуніверсітэце і аспірантурны ў Ленінградзе. У маладым літаратурным асяроддзі быў яшчэ адзін паэт, таксама гарадскі, хто пачынаў сваё творчае жыццё з тых жа самых прыступак. У калідорах ЦБ «Маладніца» ён неўзабаве пазнаёміцца з Валерыем Маракowym. Бацькі ў абодвух муляры, майстры па складанні галандскіх печак і сляянскіх трубак. А сыны — іх вучні і добрыя памочнікі. Звонаку было вясямнаццаць, а Маракую на два гады маладзейшы. Яны пазнаёміліся, і шляхі іх нека адразу разышліся. Творчыя людзі часта асперагаюцца падабенства.

Нібы прароча прагучаць радкі паэта, напісаныя ў 1926 годзе:

*Цішыня. Над туманнай лагчынай,
Як браты, абняліся дубы.
Трэба выцверпець шмат за айчыну,
Каб яе навучыцца любіць.*

У тыя маладыя гады ён паспеў зрабіць вельмі шмат. За гэты час выдадзены зборнікі паэзіі «Буря ў граніце» (1929), «На лініі агню» (1932), «Мая Радзіма» (1935), паэмы «Каршун» (1930) і «Загай» (1931). Перакладзены творы А. Чэхава і А. Фадзеева. А далей было непрывычнае, але тое, што нагадвала страшны сон. Часта такое называюць адным словам — выпрабаванні. Мы ж паспрабуем сказаць пра гэта радкамі самога паэта:

*Хапануў я пад завязку —
У распыл мяла мятла.
Гэта прыказка, а казка?
Казка ўперадзе была.*

*Як асілі, як адужаў,
Мне не ўцяміць і дасюль...*

Алесь Звонак быў з пароды дужых і праішоў праз усе выпрабаванні мужа і годна. Потым, калі паэт другім кругам вяртаўся да літаратуры, было ў яго, як сам прызнаваўся, адчуванне, быццам вяртаецца ў сваю маладосць, да таго, дзе шмат пачата ды нічога не завершана. Таму і пісалася нейкая ўнёсла-рытарычная лірыка, часта нешта прахадное, усхвалявана-ўхвальнае. Адзінае, што ратавала яго вершы, — гэта майстэрства ўдумлівага і патрабавальнага творцы, класічная вытанчанасць і дакладнасць радка, строгацьце формы. У ім жыў і чакаў сваёй пары строгі патрабавальны рэдактар. Рэдактарскія магчымасці зусім не падраўняваюць пад сабой працу над чужымі рукапісамі. Да гэтага, на жаль, не дайшло. І гэта давала яшчэ большыя

магчымасці для ўнутранага творчага росту і самаўдасканалення. Пачытайце яго санеты — і адчуеце, як прыкметна і яркава яны вылучаюцца ў патоку, што імкне з-пад пяра і сённяшніх шчодра-творцаў санетных букетаў і вянок. Гэта ўжо ўласцівасці самога майстэрства.

70—90 гады мінулага стагоддзя — новая, самая адметная старонка ў творчасці Алесь Звонака. У нечым яна падобная на імклівае ўзыходжанне на нейкую запаветную вышыню, а на самай справе гэта праўдзівае вяртанне другім разам да нядаўна перажытага. Мы бачым асэнсаванне немінучага адразу з трох ракурсаў — зблізку, зводдаль і, самае галоўнае, знутры. Не, я зусім не бяруся сцвярджаць, што ўсе яго вершы, якія сёння ствараюць гонар нашай паэзіі, пісаліся напрыканцы жыцця. Паэт жа і сам прызнаецца, што ў «глыбінных вечнай мерзлаты» загінулі аж чатыры томкі яго вершаў. Ды, відаць, і сама жыццёвая выснова, заключаная ў радкі «машняй усёй смерці // Да жыцця й людзей любоў мая», з'явілася не ў 1907 годзе, а значна раней.

Талент Алесь Звонака з новай сілай успыхнуў, калі ўсеагульная ўвага да паэзіі на абсягах былой вялікай краіны нібыта пачала згасаць. Але самім часам яму дадзена было слова і права, каб ён ад імя свайго пакалення звярнуўся да пакаленняў наступных, туды, дзе заўсёды чалавек бачыць і шукае свой працяг. Разуменне гэтага яскрава прачытваецца ў вершы пра скрыпача: «Дум светлых чысціню вярнуў ты раптам мне, // Як ноч вяртае дню расой умыты ранака». Не столькі само перажытае, як глыбокі роздум над ім хвалюе нас у апошніх верхах паэта. Мудрасць жыцця часта патрабуе ад чалавека не толькі асэнсавання перажытага, але і яго ўдумлівага пераасэнсавання. Непазбежна прысутнічае яно і ў апошніх верхах Алесь Звонака. І, вядома ж, гэтыя творы патрабуюць новага і ўдумлівага прачытання. Спадзяёмся на яго.

У гады маёй працы на Рэспубліканскім радыё Алесь Звонак быў для нас радыёўцаў, не толькі частым гасцем, але і сваім чалавекам. Ён часта выступаў у эфіры з успамінамі пра сваіх сяброў і аднагодкаў. Потым яны склалі кнігу «Неспакойныя сэрцы». Вельмі па-свойску, раскавана трымаўся паэт і ў студый перад мікрафонам. Можа, таму, што і сам некалі, на самым пачатку, працаваў на тым жа радыё. Часам згадваў смешнае і кур'ёзнае са сваёй радыёнай практыкай.

Не было яшчэ тады ніякіх магнітных стужак і магнітафонаў. Усе перадачы ішлі «жыўцом», адразу ў эфір. Аднойчы проста са студый яны вялі трансляцыю нейкага спектакля. Хваляліся рэдактары і тэхнікі, як усё пойдзе. А тут добра разгэталіся акцёры, і ўсё пайшло па масле. А калі закончылася трансляцыя, забыліся выключыць мікрафон. Пасля эфірнай удачы крыху раслабіліся. Пачалася так званая неафіцыйная частка з вясёлай гаманой ды чаркай. І тады ў эфір паляцелі такія смакаўныя слоўцы, такія дошчыцы, ды і шумавое афармленне са званам чарка было натуральным. Кажуць, ад слухачоў потым яшчэ доўга ішлі пісьмы з удзячнымі водзямі на такія незвычайныя спектаклі. Хоць на самым цікавым месцы яго прышлілі. Нехта апамятаўся і выключыў мікрафон. Можна толькі здагадацца, якія высновы зрабіла потым начальства.

Мы ў сваю чаргу згадвалі і нешта сваё смешнае. Яно, як вядома, здаецца ў любой справе, у любым калектыве. Не памятаю, здаецца, ніколі не пісаў ён гумарыстычных вершаў, аднак сам па натуре быў чалавекам вясёлым, любі смугак свайго суразмоўцы мог развезць нейкай вясёлай згадкай ці тым жа анекдотам, якіх меў у памяці мноства. Магчыма, гэта было толькі знешняе ўражанне.

Кажуць, такія людзі вельмі перажываюць унутрана. Але нічога ўнутранага не схаваеш у верхах, калі яны закранаюць перажытае. Самая пераканаўчая рэч — жыццёвая праўда.

Памятаю, як аднойчы ён завітаў да нас на Чырвоную на сваёй яшчэ новай «Волзе». Тут жа падняўся на другі паверх у рэдакцыю. І яшчэ з парога выгукнуў: «Ну, то паедзем, хлопцы, на дачу! Чакаць болей не магу, ды і віно маладое набрала моцы!»

Мы хуценька апрануліся ды за ім. У машыне — цэлы экіпаж: Юрась Свірка, Іван Калеснік, Валянцін Мыслівец ды аўтар гэтых радкоў. Вось тут я на свае вочы пабачыў, як упэўнена гэты чалавек паважаных гадоў кіруе машынай, лёгка маневруючы на вузенькіх колішніх вуліцах Мінска. Хоць і прыгаворваў усея час: «Старэю я, хлопцы, зрок садзіцца. Відаць, хутка трэба будзе развітвацца з «тачкай». Пройдзе нейкі час, і я даведваюся, што паэт сапраўды развітаўся са сваёй машынай, падарыў ёе сыну свайго сябра з Кіева. На Лыскагорскай дачы мы апусціліся ў неглыбокі скляпок, дзе стаялі бутлі з маладым віном, а потым на верандзе яшчэ доўга смакавалі сонечны іскрысты напой з паэтавага саду. І слухалі гаспадара, мала гаварылі самі, толькі эрэдку нешта пыталіся ды перапывалі. Пятро Барысавіч вяртаў з памяці такія трагічныя сцэны, такія чалавечыя гісторыі, што сухалі мы ўсё гэта з заміраннем сэрца. Такое не перакажаш. Не было ў манеры яго расповеду нейкага артыстызму, але быў нейкі даверлівы тон спавядальнага маналогу. Зноў вярталіся да яго шчымымі аж да слёз «Сагі аб каханні», вярталі з далечы часу шмат таго, што стала цяпер вершамі.

Маладосць у тыя гады шумела і «бурапеніла». Людзі яго пакалення будучы потым і самі здзіўляцца той незвычайнай сіле творчага ўздому, маладой і невычэрпнай энергіі, з якой бралася моладзь за любую справу. У нейкі дзясятка гадоў укладваецца работа адказным сакратаром газеты «Чырвоная Полаччына» і кіраванне полацкай філіяй «Маладніца», работа на Рэспубліканскім радыё і ў часопісе «Маладняк», вучоба ў Белдзяржуніверсітэце і аспірантуры ў Ленінградзе.

На схіле жыцця паэт нібы з лёгкасцю прамовіць:

*Было век не паўтарыцца,
Не набаяць, сляза, крідком.
Прывемна ўсё ж жывым лічыцца,
Пабыўшы тройчы мерцвяком.*

Ён пражыў вялікае і няпростое жыццё, зрабіўшы шмат для росквіту літаратуры і мастацтва роднага народа. Шкадаваў, што бясследна зніклі яго манаграфія аб тэатры Меерхольда, якой аддадзена каля трох гадоў працы, і вялікая манаграфія аб тэатры Галубка, у стварэнні якой дапамагаў сам Уладзіслаў Галубок. Шкадаваў, што не дайшло да чытача вершы з тых чатырох томкаў, што «загінулі дзесяці ў глыбінных вечнай мерзлаты». Былі ў яго і п'есы, і кінасцэнары, але самай галоўнай для сабе ён лічыў паэзію, якая добрай папчечнікай ішла з ім праз усё жыццё. Яна не толькі цешыла, але і ратавала ў цяжкія хвіліны, і служыў ёй чалавек і паэт Алесь Звонак самаахвярна, да самазбыцця.

Казімір КАМЕЙША

Таямніцы шашы М4

Звычайна падарожжы адбываюцца запланавана. І, канешне, з абавязковым вызначэннем загодзя таго месца, куды кіруешся. Ды ці не ўсюды можна сутыкнуцца з выключэннямі. Гэтае для мяне стала асабліва прыемным, бо, не думачы-гадаючы, з дома не выздаючы, нечакана апынуўся ў Пустынках. Не сумняваюся, што пра гэты населены пункт мала хто чуў. Я, прынамсі, і не здагадаўся. Як жа тады трапіць у яго, калі ён не існуе? Як і заўсёды — дзякуючы падарожжю. Не столькі ў прасторы, колькі ў часе. Каб не зайтрыгоўваць, раскажу пра ўсё па чарзе.

Пачынаць трэба з часоў вельмі даўніх. Яшчэ з IV стагоддзя, калі рымскі імператар Канстанцін Вялікі прыняў хрысціянства. Ды любое пачынанне, якое добра вядома, мае свае плюсы і мінусы. Многія пасля гэтага забыліся заповедзь Хрыста дапамагаць бліжнім. Больш аб сабе дбаць пачалі. Прыналежнасць да хрысціянства для ўласнай выгоды выкарыстоўвалі. Тыя, хто хацеў жыць у згодзе з Хрыстовым вучэннем, не змірыліся з гэтым. Пакалілі абжытыя мясціны, адсабляліся ад свету і людзей. Манахі пачалі іх называць.

Некаторыя апынуліся далёка ад родных мясцін. А ўжо бліжэй да нашых дзён і на тэрыторыі сучаснай Беларусі. У тым ліку і каля Мсціслава. Абліювалі бязлюднае месца. Нядоўга думачы, назвалі яго Пустынню. Першымі насельнікамі яго сталі нібыта манахі з Кіева. Пасля да іх далучаліся і іншыя, хто не прымаў тлум людскі і клопаты, далёкія ад праведнага жыцця. Назва Пустыні ўзнікла пазней, калі памянлася ўжо не адно пакаленне гэтых насельнікаў.

Пра Пустыні я даведаўся з кнігі Яна Мельніцкага «Магілёўшчына». У ёй, праўда, расказаецца не пра ўвесь гэты рэгіён, калі казаць пра-сучаснаму, Магілёўскую вобласць. Каб увесць згадваць, адной кнігай не абыйсця. Гаворка ідзе толькі пра частку яе. Пра мясціны, што знаходзяцца на ўсходзе Прыдняпроўскага краю. У «Прадмове» Ян Леанідавіч канкрэтызаваў, як пойдзе гэтае завочнае падарожжа: «Першапачаткова наш шлях будзе ісці па шашы М4, якая будавалася з мэтай найбольш хуткага злучэння Мінска з Магілёвам, потым — па кальцавой шашы вакол Магілёва і затым у напрамку Чавус, Мсціслава, Крычава, Чэрыкава, Слаўгарада. І напрыканцы вандроўкі наведваем Магілёў, каб потым зноў вярнуцца на шашу М4».

Чаму ж гаворку я пачаў менавіта з Пустынак? Знаёмчыся з новай кнігай, абавязкова спачатку праглядзець (бадай, так паступаюць ці не ўсе) яе змест. Адрозна спыніў увагу на населеных пунктах, назвы якіх мне нічога не гаварылі. У вочы асабліва кінуліся Пустыні. Узнікла заканамернае пытанне: а чым жа яны вызначаюцца, калі суседнічаюць з раённымі цэнтрамі? Не кажучы ўжо пра Магілёў. А яшчэ і таму, што па нейкай прычыне іх абмінула ўвага пераймальнікаў назваў населеных пунктаў, якіх ставала ў савецкія часы. Магло ж замест Пустынак з'явіцца штосьці безаблічнае, нахшталь Сонечная, Лугавая ці нават Вясялёя. Пачаў чытаць кнігу з апаведу пра іх і не пашкадаваў. Тое, што раскажу каротка пра Пустыні, не сумняваюся, натхніць шмат каго з чытачоў зрабіць падарожжа па ўсходняй Магілёўшчыне, і менавіта з гэтай вёскі, якая некалі была. І цяпер ёсць. Аднак як быццам і няма яе.

У наваколлі Пустыні сталі вядомы пасля таго, як калі 1380 года тут з'явіўся манастыр. Узнікненне яго звязана з мсціслаўскім князем Лунгвінам, сынам вялікага князя літоўскага Альгерда. Наконт таго, як усё адбывалася, існуе легенда ў некалькіх варыянтах.

Ян Мельніцкі прыводзіць два з іх, падрабязней засяроджваючыся на першым. У абодвух выпадках зыходны момант аднолькавы. Лунгвін Альгердавіч нечакана страціў зрок.

І вось аднойчы прысніўся яму нейкі стары, параіўшы ісці ў Пустыню, як тады гэтая мясціна яшчэ называлася. Там, сказаў ён, ёсць крынічка з гаючай вадой. Паслухаўся князь старога і назаўтра накіраваўся ў дарогу. А на шляху сваім напаткаў чалавека, голас якога яму падаўся знаёмы. Калі абмыў вочы вадой, адразу стаў бачыць. Здзіўўся, што перад ім той чалавек, які сніўся.

Цуд на гэтым не скончыўся. Стары нечакана знік, быццам растварыўся ў паветры, а на месцы, дзе той стаяў, — дрэва. А на ім вісіць ікона з выявай Маці Божай. Пасля гэтага Лунгвін Альгердавіч загадаў пабудаваць тут манастыр у гонар Успення Багародзіцы.

Паводле другога варыянта, князь каля крынічкі сапраўды напаткаў старога. Ён назваў старэйшым манахаў, якія прыйшлі сюды з Кіева. За сваё цудадзейнае пазбаўленне ад слепаты князь паспрыў ім у пабудове драўлянай капліцы.

На месцы яе мураваная царква Нараджэння Прасвятлой Багародзіцы з'явілася толькі ў 1864 годзе. Праіснавала да той часіны, пакуль яе не зруйнавалі ваўняніцы атэісты. Лёс іконы з выявай Маці Божай па сёння невядомы. Царква ж у Пустынках у канцы мінулага стагоддзя ўсё ж з'явілася. Адметная яна тым, што тут ёсць кніга, у якой названы чуды, звязаныя з крынічкай. Не менш дзіўнае, а правільнае неверагоднае, тое, што адбылося ў 2003 годзе.

Некалі пры кляштары працавала школа для дзяцей з бедных сем'яў і сірот. А параўнальна нядаўна — звычайная сярэдняя. Нечакана на адной са сцен будынка з'явіўся вобраз Ісуса Хрыста. Гэта ўспрынялі добрым знакам: трэба аднаўляць. Так Успенскі манастыр набыў сваё другое жыццё. Афіцыйна яго называюць Свята-Успенскі, а ў народзе кажуць — Пустынкаўскі. Самой жа вёска ўжо няма. Звычайны лёс перспектыўных населеных пунктаў. Аднак толькі

нямногім шанцуе, каб іх вярнулі з небыцця.

Гэта не адзіны выпадак, калі Ян Мельніцкі, узнёўшы даўнія падзеі, звяртаецца да легенд, якія сведчаць пра тое, як магло адбыцца нешта неверагоднае ці супадзенне як быццам несумяшчальнага. Раней гэта звязвалі з тым, што «рэлігія — опіум для народа», таму народ і верыў у падобныя чуды. Калі ўжо на тое пайшло, дык Карл Маркс наконт гэтага сказаў інакш: «Рэлігія — опіум народа». Пакінем гэтае сцвярдзенне на яго сумленні. Але ад праўды нікуды не дзенешся. Узяць хоць бы такі выпадак.

У 1661 годзе ў Магілёве адбылося паўстанне супраць маскоўцаў. Водгалас яго мог мець для жыхароў непрыемнасць ажно праз 45 гадоў, калі ў час Паўночнай вайны, у чэрвені 1706 года, у горад на Дняпры завітаў Аляксандр Меншыкаў. Ён асабліва не цырымоніўся. Чым-небудзь не задаволены — не задумваючыся, прадстаўнікоў магістра арыштоўваў. Успомніў і ўжо даўняе паўстанне, у якім яны ўдзельнічалі.

Па сёння ў Магілёве няма тых, хто ўпэўнены, што выратаванне прыйшло ад чудатворнай іконы Маці Божай з Брацкай царквы: «Падчас царкоўнай службы [...] Меншыкаў стаяў наўпераць іканастаса і разважаў, якім чынам выканаць свой намер помсты. Раптам ён страціў прытомнасць. Здарылася гэта настолькі нечакана, што нават падхапіць князя не паспелі і ён грыгнуўся аб каменныя пліты». Пасля гэтага ад свайго злога намеру адмовіўся.

Аповед пра падзеі, што адбываліся ў горадзе на Дняпры ў розны час, адметнасці яго, пра знакамітых людзей, звязаных з ім, займае ці не трэць кнігі. Гэта з улікам ілюстрацыйнага матэрыялу. Несумненна, і чытачамі будзе сустрэты з цікавасцю. Аднак праўдзіва сказаць, што шмат чаго больш вядома, чым у іншых апаведках. Гэта не папрок аўтару. Наадварот, пацвярджэнне таго, што кніга краязнаўчага характару добра глядзіцца тады, калі ў ёй суседнічаюць матэрыялы двух планаў. Тыя, якія ўдакладняюць штосьці з вядомага, і такія, якія становяцца адкрыццём. Усё, разам узятая, сведчыць на карысць таго, што з пастаўленай задачай апавядальнік паспяхова справіўся: стварыў аб'ёмны, наколькі магчыма, партрэт усходняй Магілёўшчыны.

Знаёмчыся з некаторымі раённымі цэнтрамі нахшталь Бялыніч, з ужо названым абласным цэнтрам Магілёвам, зазіраючы ў іншыя паселішчы, мясціны, нечым адметныя, так і хочацца згадаць словы з вядомай песні Алеся Ставера: «Каб любіць Беларусь нашу мілую...» Можна нікуды і не вызджаць, а аб'ездзіць яе ўздоўж і ўпоперак. Калі ж гэта ўдаецца не заўсёды, больш чытаць літаратуры краязнаўчага, радзімазнаўчага зместу.

«Магілёўшчына» Яна Мельніцкага папоўніла бібліятэчку кніг «Падарожжа па родным краі», якую выдавецтва «Беларусь» выпускае з 2019 года. Дарэчы, яна з'явілася не на пустым месцы. Серыя, амаль падобная ёй свайёй назвай — «Па родным краі», — была заснавана яшчэ ў 1985 годзе тагачасным выдавецтвам «Польмя». Аднак праіснавала нядоўга. Не так і шмат кніг выйшла ў ёй, але яны былі запатрабаваныя. Ды і па сёння ў асноўным не страцілі свайго значэння. Не віна аўтараў, а іх бада, што яны мусілі зашмат удзяляць увагі матэрыялам, што тычыліся дзён блізкіх на той час. Безумоўна, ніхто не супраць таго, каб апавядаць пра змены, што адбыліся за гады савецкай улады. Толькі

не на шкоду іншым перыядам. Хоць прычына падобнага перакосу была ў адсутнасці багатага звестак пра іншыя перыяды грамадства. Тагачасная серыя прайграе цяперашняй яшчэ і сваім мастацкім афармленнем, паліграфічным.

Параўнанні з ёю «Падарожжа па родным краі», канешне ж, на карысць. Аднак не толькі па згаданых якасцях. Не менш важна тое, што ў «Беларусі» сур'ёзна ставяцца да гэтага выдавецкага праекта. Таму і кнігі ў ім выходзяць не з выпадку да выпадку. Не так ужо і шмат часу прайшло, як атрымалася ладная бібліятэка. Калі згадаць кнігі, то гэта: «Брест на перекрестках уникальных судеб» Мікалая Аляксандрава, «Сем вежаў Навагрудка» Мікалая Гайбы, «Стаўбоўшчына: нататкі пра людзей і гісторыю», «Прыдзвінне. Літаратурна-краязнаўчыя вандроўкі» Івана Каліноўскага, «Ігуменскі павет» Алеся Карлюкевіча, «Тураў: старажытны і сучасны» Юрыя Кур'яновіча, «Случчына. Старонка міла і багата» Алеся Марціновіча і іншыя. Усяго больш за 10 кніг.

Пахвальна, што выпуск серыі працягваецца і сёлета, у Год гістарычнай памяці. Хацелася б, каб выданне краязнаўча-радзімазнаўчай тэматыкі захоўвалася і ў далейшым. Тым больш ужо ёсць гатовыя рукапісы, а сабныя аўтары, якія неаднойчы выступілі ў гэтай серыі, працягваюць асвойваць далейшыя абсягі спазнання свайёй вялікай Радзімы Беларусі праз апо-

І вось аднойчы прысніўся яму нейкі стары, параіўшы ісці ў Пустыню, як тады гэтая мясціна яшчэ называлася. Там, сказаў ён, ёсць крынічка з гаючай вадой. Паслухаўся князь старога і назаўтра накіраваўся ў дарогу. А на шляху сваім напаткаў чалавека, голас якога яму падаўся знаёмы. Калі абмыў вочы вадой, адразу стаў бачыць. Здзіўўся, што перад ім той чалавек, які сніўся. Цуд на гэтым не скончыўся. Стары нечакана знік, быццам растварыўся ў паветры, а на месцы, дзе той стаяў, — дрэва. А на ім вісіць ікона з выявай Маці Божай. Пасля гэтага Лунгвін Альгердавіч загадаў пабудаваць тут манастыр у гонар Успення Багародзіцы.

вед пра радзіму малую. Выданне такіх кніг — гэта і спрыянне яшчэ большаю адзіноству ўсіх нас як народа. Праз памяць аб слаўным мінулым, праз усведамленне ўсяго добрага, што робіцца ў нас, лятэчы і больш упэўнена глядзец у дзень заўтрашні.

У нечым і гэта меў на ўвазе наш неўміручы Янка Купала, калі пісаў:

*Пачнём збіраць зярно к зярняці,
Было ў думках ўаскаршаць,
Каб быт на новы лад пачаці
І сеўбу новую пачаць.*

Да месца прыгадаць і сказанае вядомым расійскім гісторыкам Васіліем Ключэўскім: «У кожнага пакалення могуць быць свае ідэалы, у майго — свае, у вашага — іншыя, але шкада тое пакаленне, у якога няма ніякіх».

Пачакам жа чарговую кнігу з серыі «Падарожжа па родным краі», каб лепш спазнаць старонку родную, Беларусь сінавокую.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Этымалагічныя эцюды*

З кнігі «След самаеда»

Лета

На беларускай мове *лета*, на рускай, на сербскай, на македонскай *лето*, на ўкраінскай *літо*, на балгарскай *лято*, на польскай *lato*, на славенскай, на славацкай *leto*, на чэшскай *léto*, на харвацкай *ljeto*, на верхнялужыцкай *lěto*, стараславянскай *lѣto*: адны мовазнаўцы суадносяць гэтае слова з літоўскім *lėtas*, што азначае павольны, лагодны, спакойны, іншыя —

Слоўнікі тлумачаць, што *вырай* — гэта, па-першае, цёплы край, куды на зіму адлятаюць пералётныя птушкі, па-другое, чарада саміх гэтых птушак. У «Поўным царкоўнаславянскім слоўніку» праіерэя Грыгорыя Дзьячэнкі гаворыцца: «Вірій, вырій, ирій — дзівосны край язычніцкага часу; само слова, здаецца, аднаго кораня са словам рай і мае аднолькавае значэнне. Па разуменні язычніцкім, там знаходзяцца спачылыя продкі і адтуль пасылаюцца душы нованароджаных людзей; адтуль прылятаюць вешчыя птушкі і прадказваюць лёсы нараджэння, шлюбу і смерці. У гэтую цёплую шчасную краіну, за морам-акіянам, адлятаюць на зіму птушкі...»

Паводле адной мовазнаўчай версіі, слова «вырай» — запазычанне з іранскай, дзе яно выводзіцца ад слова, што азначае «арыйская краіна», паводле другой мае балцкае паходжанне і старапрускае *iuriay*, літоўскае ды латышкае *jūra*, што азначае «мора», у яго аснове. Само ж слова, у беларускай і ўкраінскай формах, вынікла з фраземы «ць ігець» (у *вырай*): у ёй прыназоўнік спалучаецца з назоўнікам.

Аднак у слове «вырай» фанема «в» узялася не ад прыназоўніка, а ад спіранта «j», які адпачатку прысутнічаў у тым слове, ад якога яно паходзіць, а яно паходзіць ад слова «ірыі» (вымаўляецца *іурыі*): на ненэцкай мове гэта месца у тым самым дваімым значэнні, што і ў беларускай, — нябеснае свяціла і частка года. З ім суадносяцца нямецкае *Jahr*, нідэрландскае *jaar*, англійскае *year*, ісландскае *ári*, дацкае, нарвежскае, шведскае *år*.

У ненэцкім годзе месяцы маюць свае адмеціны: у ім ёсць месяц арла, месяц прылёту варон, месяц гнездвання птушак, але няма месяца адлёту. Тым не менш самі птушкі заўсёды ведаюць, калі ім адлятаць, і адлятаюць у сваю пару, у свой *ірыі*. І адлятаюць найперш у самое неба, у краіну, дзе свеціцца месяц, у *ірыі*.

Апроч гэтага, ненэцкага, варыянта версіі, вымалёўваецца яшчэ адзін — энэцкі. Ён больш просты, але ў гэтай прастае яго прывабнасць. Ён звязаны са словам *ire* (гэтак яно значыцца ў энэцкім слоўніку М. А. Кастрэна), *jire* (гэтак у марфалагічным слоўніку энэцкай мовы Т. Мікалы) ці, у кірылічнай транслітарацыі, *ире*. Нямецкае слова *Reihe* суадгукаецца з ім, яго значэнне «чарада». Птушкі ляцяць у *вырай* — птушкі ляцяць у чараду, у чароды: так яно вытлумачваецца семантыкай энэцкай мовы.

Той і гэты — ненэцкі і энэцкі — варыянты ўзаемададаюцца: шчырае беларускае слова «вырай» ім сваё.

Харкаў

Рэкі не цякуць проста, яны звлістэя; звліна на ненэцкай мове *хара*, звлісты і крывы таксама *хара* (гэтае значэнне стасуецца і да ракі, і да дарогі), і, агэтуючыся, тапонімы ўводзілі гэтую адмеціну і прыкмеціну ў сваё найменне.

Горад Харкаў (укр. Харків, рус. Харьков) і аднайменная рэчка, якая праз яго працякае: хто каму даў найменне і што яно азначае? Існуе больш за тудзін версій паходжання тапоніма «Харкаў», якія, у сваю чаргу, распадаюцца на два варыянты. Паводле першага, ад патаніма (наймення ракі) займеў сваё найменне айконім (найменне горада), паводле другога — наадварот: рака атрымала сваё найменне ад наймення горада. Значым, што апроч згаданай ракі праз горад працякае яшчэ большая рака, яе найменне Лопань, і рэчка Харкаў упадае ў яе як прыток, аднак ні яно

(найменне), ні яна (рака) не прысутнічаюць у гаворцы аб паходжанні наймення горада.

У «Топографическом описании Харьковского наместничества с историческим предведомлением...» 1788 года выдання гаворыцца, што горад займеў сваё найменне ад наймення ракі: «Губернской город Харьков, привилегированный, называется по речке Харьков, при которой он расположен». Большасць гісторыкаў і краязнаўцаў трымаюцца гэтай версіі, аднак пры гэтым застаецца не вытлумачанай і не адкрытай сама этымалогія наймення, а ў ёй ключ.

Калі паглядзім на карту, убачым, што рэчка Харкаў не больш, а нават менш звлістая, чым якія іншыя рэкі, звлістасць не яе адмеціна. Але там, дзе яна ўпадае ў раку Лопань, разам з ёю ўтварае красамоўную звліну, дугу, луку, і якая ў гэтым плаце гэтай звліны і заснавалася стойбішча-паселішча. Калі? Недзе ў неаліце ці ў мезаліце, кажуць археолагі, і першымі яго насельнікамі былі тыя, хто даў яму назву, — самаеды. Вось жа, ад наймення звліны *хара* паселішча займела найменне Харкаў, а ад яго — рэчка.

Лексема *хара* — першы кампанент наймення, другім кампанентам выяўляецца скарачаная лексема *коавас* (у множным ліку *кòввас*), што азначае куваксы, саамскі чум. *Хара + коавас (кòввас)* > *хара + ков*: упісаны ў самадзійскую даўніну, «Харкаў» вытлумачвае сябе як «жытлішча на звліне».

Хварэць, халуі

Вытлумачваючы слова «хварэць», адны этымологі суадносяць яго з авестыйскім *chvara* («рана»), іншыя — са стараверхнянямецкім *swēran* («балець»), нехта яшчэ са стараірландскай *khōras* («кульгавы») ці *jvarás* («ліхаманіч»).

У параўнанні з імі самадзійская версія выглядае дакладнейшай і красамоўнейшай. «Хварэць», паводле яе, гэта *ха'ворць* — легчы, разлегчыся ў той час, калі іншыя займаюцца справай, і *ха'ворта(сь)* — ляжаць у той час, калі іншыя займаюцца справай: той самы дзеяслоў у незавершаным трыванні. «Хварэць» і «лядачыць» тут ураўноўваюцца: хворы апынаецца ў статусе абібока, абібок — у статусе хворага.

«Халуі» — пагардлівая мянушка слугі, лёкая. Мовазнаўцы суадносяць гэтае слова са словамі «падхалім», «нахал», «халоп», «халасты», «расхолек» (у польскай мове «слуга», «найміт», «паслугач»), аднак, суадносячы,

Фота з сайта 24ru.ua

разам з гэтым уздымаюць пытанні, на якія не знаходзіцца адказу.

Суадпаведнік, з якім, суадносячыся, слова «халуі» не ўздымае пытанняў, а здымае пытанні і вытлумачвае яго паходжанне і значэнне, — ненэцкае *хо'луй*, «гарбаты». *Хо'ла* — сажнёны, згорблены, *хо'лэя(сь)* — быць сажнёным, згорбленым, *хо'лерць* — схіліліцца, згорбіцца, *хо'лор* — гарбун. Як бачым, мянушкай сталася і займела пагардлівую атэстацыю не само слова *хо'лор* («гарбун»), якое кажа пра фізічную адмеціну чалавека, пра калецтва, а *хо'луй* — слова, што кажа пра ўнутраную постаць, пра ўнутраную сажнёнасць.

Алесь ПАЗАНАЎ
Працяг будзе.

Фота Кастуся Дробава

з лацінскім словам *laetus*, першапачатковае значэнне якога «добры, прыемны, багаты, квітнеючы, плённы», нехта — яшчэ са стараславянскім *лѣти* (ліць) і літоўскім *lietus* (дождж), нехта — яшчэ са словам са шведскага лексікону, нехта — з албанскага. У сваім «Гісторыка-этымалагічным слоўніку сучаснай рускай мовы» П. Чарных зазначае: «У этымалагічных адносінах слова няяснае. Роднасным утварэннем бяспрэчна з'яўляюцца толькі ст.-ірл. *lai(t)he* — «дзень» (новаірл. *lá > lao*, са зніклым *th* паміж галоснымі)».

Тое, што сцерлася і знікла ў індаеўрапейскіх мовах, нейкім чынам аднаходзіцца ў самадзійскіх, і таму што аднаходзіцца, прыводзіць да высновы, што яны (самадзійскія мовы) збліжаны з той пратамовай, якая ляжыць у аснове індаеўрапейскіх моў.

Слова «лета» кампазіта: у ім два кампаненты. Першы — *яля* (гэта дзень, святло, сонца), другі — *та*. Не будзем высвятляць яго «рэшткавае» паходжанне, але ў ненэцкай мове «лета» атэстоўваецца ім адным: *leta — та*, у энэцкай — *то*.

Утвараючыся, «лета» ў славянскіх мовах удакладнілася эферэзай — адпусціла ў лексема *яля* першапачатковы гук *я*, затое захавала саму лексема, адпусціла яе ў самадзійскіх мовах.

Атрыбутыўна-субстантыўнае *яля'та* сталася проста *та* — субстантывам, пэўна, тым, хто яго вымаўляе, зразумелым без атрыбутыўнага азначэння. У славянскіх мовах «лета», асіміляваўшыся, захавала і тое, і гэта, але, каб вытлумачыцца, пытаецца пра сваё паходжанне ў слоў-самадзійцаў.

Вырай

На беларускай мове *вырай*, на ўкраінскай *вирей*, *вирій*, на польскай *wujaj* (дыялектнае), на рускай *ирий*, *ирей*.

Фота з сайта fabula.club

* Працяг. Пачатак у №№ 24, 27, 30, 32, 36, 37, 40, 43 (2021 г.), № 3 (2022 г.)

Пасля цемры зімніх начэй вясновае сонца ўзыходзіць...

У паветры ўжо лунаюць водары вясны, у прыродзе абуджаецца неверагодная прага да жыцця. А ў душы чалавека ўзмацняецца жаданне любіць, дарыць любоў, абвострана адчуваць роднасную душу і прыгажосць. Да Дня святога Валянціна ўвазе чытачоў — творы айчынных аўтараў з матывамі кахання, пошукаў цеплыні ды шчасця.

Таццяна КАЛЕНІК

Ён доўга блукае на Траецкай гары.
Шукае каханую.
Недзе за спінаю скаліцца Хлусаў мост¹,
а тут, на сціхлай вуліцы,
залітай рассеяным святлом ліхтароў,
ён углядаецца наперад...
прыглядаецца да бруку...
Бліскачае каменне,
нібыта ільняны кот,

дурэе,
ловіць кінцюрамі
спалоханыя кроплі дажджу
і думае, што гэта жывыя істоткі.
Кроплі скачуць паўсюль:
на дахах, на адлівах,
каля ног.

...А калісьці
ў Афганскіх цяжкіх
так хацелася піць.

Дождж.
Злева — скамянелыя вочы жанок.
Направаруч жа, у падваротні,
то смяецца,
то круціць стары патэфон
рэха.
Вабіць цёплым вокам карчма...

Змоклае да ніткі паліто
ён павесіў побач з парасонам
у вялікія памяранцавыя кветкі.
Абтрусіў капляюш.

Шчодрая чарада кропель рассекла
ўтульнае паветра «Старавіленскай»,
стукнулася аб падлогу,
разбіўшыся на мноства
мікраскапічных пацерынак.

А на іх — афіцыянты,
сальса,
падэспань.

...А калісьці
у Афганскіх цяжкіх
ратавала жыццё адна,
падобная на слязу каханай, кропля.
Яна з'яўлялася ніадкуль,
як цуд,
як дар Багоў,
які неслі яны ў жмені
скрозь межы і адлегласці,
а потым шукалі яго
сярод усіх, хто дыхае і не дыхае побач.

Цёпла.
Трапяткія агенчыкі свечак
не адпускаюць позірк,
трымае духмяны водар глінтвейна,
лаічыць усмешка
ўладальніцы парасона.

...А за дзвярыма,
у ядранай цемры вуліцы, —
агенчыкі ў сэрцах скамянелых жанок.
На чорных хвалях Свіслачы
зыбляцца знічкі.
Дарэмна намагаецца дождж.
Не патушыць!

Кропля...
Адуль?!
Нібыта дар Багоў,

які прывеслі яны ў жмені
скрозь межы і адлегласці
і адушкалі яго тут,
сярод усіх, хто дыхае і не дыхае побач.
Кропля! Нібыта няўлоўны пацалунак
дакрануўся да скроні...

«Яна тут! Тут!» —
кінуўся ён...
да дзвярэй,
туды,
куды ўцякалі сляды на падлозе! Кроплі!

Як доўга ён блукаў на Траецкай!..
За спінаю — цёплае вока карчмы.
Забытае паліто
каля парасона ў вялікія
памяранцавыя кветкі.
Недзе ў падваротні
знямела рэха,
збянтэжанае крыкам пульсаў
чалавека,
які гукае каханую!

— Спыніся ж!
вырвалася з грудзей!
— Спыніся-я... —
умячалася рэха,
нібыта імкнулася дапамагчы чалавеку.

Яны ўслухоўваюцца ў пустэчу,
спадзеючыся пачуць адказ.
Яны углядаюцца,
свеціць ліхтарыкам тэлефона!

Халодна.
Вочы прывыкаюць да цемры...

Прад імі —
скрозь ціхі шэпт дажджынак —
выспа
скамянелых
жанок.

¹ Мост над ракой Свіслач каля Траецкага перадмесця ў Мінску.

Людка СІЛЬНОВА

Каханне для ўсіх

Мне шкада, што я не маю
Жару ў сэрцы — не кахаю.

«А каханне ёсць для ўсіх...» —
Быццам прамаўляе ўслых
Клумба першымі лісткамі.
Вецер. Сонейка над намі.

Гараджане ў яркіх ботах
(Хто ў зімовых — зменіць потым,
Як вясна ўбарэцца ў сілу).
Вось і я шапчу ўжо: «Мілы...»

«Мілы» — дзядзечка з вусамі,
Нясе голымі рукамі
(Без пальчаткаў! хуткі, спрытны,
Шалік з шоўку) ў скрынцы скрытку.

...Недзе шчоўкне футарал —
А там музыка карал.
Незабытае гучанне
Песні сілы і кахання.

Таццяна СЯМІРСКАЯ

Мы лічым хвіліны,
падзеі і словы.
Мы побач — часамі,
мы разам — часова.
Як слыны Арфей,
што сыходзіць са сцэны,
ты выйдзеш з пакоя —
і злучацца сцэны...

Людміла ШЧЭРБА

ты варыш суп —
таварыш суп
чырвоны
суп, гэта — міса
міса, гэта — суп
міса-супу поўная міса
лакаваная
вершаў нізка
каралямі яблык
ля печы сушыцца
злётным вокам
аліўкі касавурацца
на карункі наліснікаў
гульня ў словы
гульня ў стравы
вясёлая справа
і ўтисваючы
сябе ў чарговы
круг драніка,
я разумею:
з табой гатовы
дзяліць бананы, і нягоды,
і яблыкі, і лёс...

Таццяна КРЭНЬ

Калі да маленькай бяды дадаць
адну кроплю гора,
То выйдзе за берагі няішчасця салёнае мора.

Калі да асенняй тузі дадаць
адзіноту і холад,
Патрушыць жыццё на драбкі
адчаю каменнае кола.

Не трэба на горычы дзён замешваць
такія напоі,
Што сэрца не грэюць цяплом,
але дадаюць болю.

Калі да маленькай бяды дадаць
кроплю смеху і волю,
А на асенняй тузе раскласці
пасьянс кляновы,
То сэрца заб'ецца раўней
і час хаду запаволіць.
Пасля цемры зімніх начэй вясновае сонца
ўзыходзіць.

Віктар КАЖУРА

Нізрынь — і ўздымі.
Зняваж — і аблашчы.
У пякельным — гаючым — агні
Ачышчыся я, прапашчы.

Забі — і распі.
Цыкут дай чашу
За дзёрзкія — зорныя — дні,
За любасць — і здраду нашу.

Спалі — і развей
Над памяці пушчай
Таноткі прывід надзей —
Подох — апошні — пякучы.

Нізрынь — і распі.
Забі — і спалі.
Развей — і ўздымі.

Бо мройнаю яваю насланне:
Рукі чужыя цябе абнялі.
А ты прапаштала... імя маё.

Іван КАПЫЛОВІЧ

Ты да прыпынку ідзеш адна
З усмешкаю на твары.
І будзе добра мне відна
Усхваляванасць, мройнасць дня,
Што без ніводнай хмары.

Плылі на небе і ў душы,
Як дзіўны сон, аблокі.
І ані кроплі ад імжы.
Часосці буду я тужыць,
Твае пачуўшы крокі.

— Ты нерашучы, — скажаш мне
Зусім неспадзявана.
Жальба ў тваіх вачах мільгне,
І я на міг аслупянеў,
Пачуццямі скаваным.

Хвіліна гэтая крыжком
І шкадаваннем будзе.
З прыпынку я адзін пайшоў
Не міма сцюжаў і дажджоў,
Што неспакой абудзяць.

Георгій МАРЧУК

Ён жыў у невялікім палескім гарадку, і прозвішча яго было Стэфан Зуб, а манушка меў Байструк. Адкуль яго бацька родам, ніхто не ведаў, гадавала яго адна маці, якая працавала санігаркай у бальніцы. Стэфан быў вышэй сярэдняга росту, хударлявы, але жылсты. З маленства нелюдзімы. Вельмі не любіў, калі яго называлі Байструком, таму біўся да крыві з месцачковымі хлопцамі. У войска не ўзялі па нейкіх прычынах. Ездзіў Стэфан з суседам па вёсках, будавалі магазіны. Сусед і вывучыў яго на муляра. Маці пайшла рана з жыцця і раптоўна. Ажаніўся позна на жанчыне старэйшай на тры гады, развядзёнцы.

Доўгі час жылі яны небагата. Стэфан быў скапуваты, але ўпарты. Рэдка купляў сабе і жонцы новае адзенне: хацеў мець добрую капейчыну, каб быць як яго аднакласнікі. У гартэробе Стэфана — старое шэрае паліто ды дзедаў кашух.

Жонку сваю любіў, але дзяцей у іх не было.

Веў Стэфан гаспадарку. Часта сварыўся на жонку: «Ты чаго лясы точыш з бабами?! У агародзе ўсё зеллем парасло, труссы галодныя!» Шкуркі труссоў вырабляў сам і вазіў на продаж у Пінск.

У праваслаўныя святы сям'я хадзіла ў царкву. Але жонку ад сабе нікуды не

адпускаў, нават у царкве трымаў за руку. У Бога не верыў, хрысціўся аўтаматычна, глядзячы на іншых.

Варку з людзьмі не заводзіў, усё здавалася падазронамі, ды і не было яму чым хваліцца, а слухаць пра поспехі іншых не хацеў.

«Мы разбагацеем, прыйдзе і наш час», — казаў ён жонцы.

Меў Стэфан вялікі сад. Раслі ў ім грушы, вішні, яблыкі, алыча і чатыры жоўтыя слівы, якія былі толькі ў яго на ўвесь гарадок. Нават калі хто і прасіў саджанец, не даваў. Вартаваў і дзень, і ноч. А там, дзе раслі слівы, да адрыны працягнуў электрычнасць, ноччу ўставаў і ўключваў святло. Злодзей байліся леціць ў сад...

На суседній вуліцы жыў гарэзлівы падлетак Косцік. Хлопцу надта ж хацелася пакаштаваць гэтых жоўтых, смачных сліў. Прасіць у Стэфана — безнадзейна, усё роўна не пачастуе. І Косцік рызыкнуў...

Быў цёплы дзень жніўня. Сонейка выйшла з-за хмар. Людзі пакідалі працу на сваіх гаспадарках, пахаваліся ў гатах, каб перачакаць духату. Такі час і выбраў Косцік. Лёгка перамахнуў праз плот, падпоўз па-пластунску да дрэў і хутка пачаў рваць слівы і хаваць у кішэні і за пазуху.

Стэфан ці ў дождж, ці ў спякоту выходзіў на ганак пакуруць. І зараз гаспадар выйшаў на перакур і заўважыў злодзея. Схапіў вялізны дрын і пабег у сад. Косцік у гэты момант азірнуўся, падскочыў і рвануў да плота. Зачапіўся калашыной за шыткяціну, і... дрын правасцеў над вухам, птым рэзкі бок у пятах.

— Забю, — недзе аздаду хрыпеў Зуб. Гэтым разам Косціку ўдалося збегчы ад злога суседа. Маці сказаў, што штаны раздзер, гуляючы ў футбол.

Больш на такі падзвіг Косцік не хадзіў, а, убачыўшы Стэфана, пераходзіў на другі бок вуліцы.

Злы чалавек

Апавяданне

Час прабег вельмі хутка. Вырас і Косцік. Закончыў Ленінградскі медыцынгут, стаў вядомым хірургам, абараніў кандыдацкую і доктарскую дысертацыю. Працаваў у Таджыкістане. Пасля распаду СССР вярнуўся на радзіму, у Беларусь, дзе ўзначаліў кафедру агульнай хірургіі ў Мінскім медуніверсітэце.

Стэфан тым часам клаў сваё здароўе, каб толькі разбагацець. Хаця і не ведаў, нашто яму тое багацце. Спачатку хацеў пабудоваць новую хату, але каму яе пакінуць? Дзяцей няма. Адрамантаваў старую: правалі водаправод, памяншалі вокны, набылі новы тэлевізар. Цяпер у Стэфана было два паліто, два касцюмы, моторная лодка, рахунак у банку, але здароўя... Доктары выявілі язву страўніка. Але Стэфан не давяраў мясцовым лекарам. Сваяк жонкі параіў звярнуцца да сталічных медыкаў.

Так Зуб аказаўся ў сталічнай бальніцы, дзе было кафедра Канстанціна Пятровіча Вераб'ёва, таго самага гарэзлівага Косціка.

Канстанцін Пятровіч не паказаў віду, што памятае і ведае Стэфана. Але Стэфан адразу пазнаў «злодзея». «Можа, забудуся пра слівы? — думаў Зуб. — А калі не... І зараз адпомсціць? Хто дакажа? Сэрца ў мяне слабае: не вытрымаў і ўсё...»

Стэфан звярнуўся да загадчыка аддзялення, каб яму рабіў аперацыю іншы хірург, толькі не Вераб'ёў. Але яго пачалі супакойваць:

— Канстанцін Пятровіч — выдатны хірург: калі ён бярэцца, значыць, аперацыя складаная. Не турбуйцеся, усё будзе добра.

Не зусім супакойў Зуба загадчык аддзялення. Стэфан усё больш і больш думаў, што Косцік абавязкова яму адпомсціць.

Расказаў свае асцярогі жонцы. Тая пачала супакойваць:

— Што было — тое прайшло. Ён ужо не той гарэза, а выдатны хірург. У цябе праблема з галавой... Супакойся. Заўтра пройдзе аперацыя добра. Гэта ж трэба такое прымудраць: ён мяне заража... Выбніць з галавы дурныя думкі!

Словы жонкі трохі супакойлі Стэфана. Але гэтай ноччу спаў ён дрэнна, сніліся жахі.

Аперацыя прайшла паспяхова. Стэфан Зуб адышоў ад наркозу і спытаў:

— Жывы?

— Жывы, жывы, — супакойла медсястра. Стэфан упершыню пасміхнуўся.

У палату зайшоў Канстанцін Пятровіч, пацікавіўся самаадчуваннем, быў уважлівы і добраазычлівы да пацыента.

«Чаму ён нічога не кажа пра слівы?» — лётала думка ў галаве Стэфана.

Ён папрасіў жонку купіць жоўтых сліў і прывезці яму, але толькі жоўтых!..

На наступны дзень Зуб пачаставаў Канстанціна Пятровіча жоўтымі слівамі.

— Дзякуй. А тыя слівы, дзядзька Стэфан, ці растуць яшчэ? — пацікавіўся хірург.

— Няма, — уздыхнуў Зуб. — Мы старэем, і дрэвы — таксама...

— На жаль. А ведаеце, у мяня чамусьці перад вачыма не тое, як я ўцякаў, а тое, як прыгожа цвілі вашы слівы...

— Дзякуй вам, Канстанцін Пятровіч...

Праз тыдзень Стэфана выпісалі з бальніцы.

Памякчэў сэрцам Стэфан Зуб. Ранній вясной пасадзіў у сваім садзе тры жоўтыя слівы. Доўга стаяў каля іх. Дзіўна, ён ніколі за сваё жыццё не плакаў, а зараз накапілася нейкая сляза. Стаяў і дзякаваў Богу, Косціку — Канстанціну Пятровічу. Можа, упершыню задумаўся аб тым, каму ўтульна і добра жыцца побач з ім. А можа, такая думка і не кранула яго сэрца. Можа, мне, аўтару, так захацелая гэта ўзвіць?..

Анатоль КРЭЙДЗІЧ

Прахапіўся пасярод ночы ад незразумелага тупату. Лучны і на дзіва рытмічны. Але дзе? За акном ці за сцяною? І хто? Нібыта велікан-вернідуб тупае-грукае. Пільна так прыслухаўся і нарэшце дайшло: гэта ж сэрца ў грудзях тахкае. Нешта трывожна было перад сном, прачнуўся — таксама. Усхапіўся і пабег да камп'ютара «мініяцюрніца» — нешта даўно гэты жанр закінуў. Адсюль — не знайшоў іншай прычыны — такая трывога-тупат-грукат.

Шмат хто хацеў бы ўваскрэснуць, ды мала хто гатовы дзеля гэтага памерці.

Магчыма, геніі і бесмяртотныя, затое бяздарнасці жывуць дэсяцімі.

Жывучы на хутары, прыкмеціў: калі робіш фізічна цяжкую працу — гной выкідаеш ці дровы колаш — не пацешся, а як сядзеш за камп'ютар пісаць ды разумова напружваешся, дык увесь лоб мокры. А, бывае, уначы проста ляжаш, нейкія думы думаеш — і таксама ўзмакрэеш. Няўжо фізічная праца лягчэйшая за разумовую ці творча-разумова-духоўную, бо чаму ж тады ўстаеш з-за стала стомлены, а пасля рыдлёўкі-віл-скеры — прасветлены, хіба што мышцы смяляць, дыт тое прыёма.

На памежжы перакулёных эпох

Мініяцюры

Анекдатычная гісторыя з жыцця хутаран.

Здарылася нешта ў хутараніна з нагой. Апухаць пачаў ступак. Не моцна так, але ж і балёў. Паехаў да доктара.

Той сказаў разуцца, зняць шкарпэткі і закасаць калашыны як мага вышэй.

Пацэнту усё гэта зрабіў, але толькі на адной назе.

— Разувайце і другую ды здымайце шкарпэтку.

— Навошта?

— Ды каб параўнаць здаровую з хвораю.

— Не-не, доктарку, не буду здымаць, я другую нагу не меў.

Перасяліўшыся на хутар, знайшоў тут шмат старых рэчаў.

Вось вялізнае кола з шырокім металічным кругам і масіўным драўлянымі распоркамі-спіцамі, прымацавана да сцяны сельніка, — гэтак тут называюць пабудову для сена, свіран. Ад яго ідзе так шырокі ромень-прывад, зроблены з нечага дужа падабнага да пажарнага шланга, да маленькага кола.

Старэйшыя жончыны браты, якія выраслі на гэтым хутары, распавялі, што гэта старая механічная тачыльня. Маленькі круг з'яднаны з тачыльным. Круціш вялікі круг няспешна, а малы — хутка-хутка. Тачы сабе сякера, нож, караўніцу (ёю здымаюць кару са стала спілаванага дрэва), ды што заўгодна тачы.

А яшчэ праз рэдуктар ён звязваўся з сячкарняй. Быў час, калі вялікае кола круціў, ходзячы па крузе, конь. Справа ў тым, што нашыхоўваць сечку прывязджалі сюды з поўнымі вазамі сена-саломы жыхары ўсіх суседніх хутароў. Цэлая вытворчасць атрымалася, дык конь вох як аблягчаў усю працу.

Вось цэп, якім на такую вымалочвалі зерне. Даволі тоўстая жэрдка, да якой ланцугом усяго ў дзясятка звенняў прымацавана кароценькая жэрдка. Падняў.

Ого, цяжкая штука. Гэта ж якую сілу трэба было мець, каб цэлымі днямі малаціць ёю збажыну на такую.

Перабіраў свае старыя публікацыі ў розных газетах, якія ў мяне ў асобнай папцы «Нестарэючае». Не дакранаўся да гэтай папкі больш за дзесяць гадоў, а мо і дваццаць.

Жыццё наша за гэты час змянілася не тое што кардынальна — перакулілася. Але перачытваваю некаторае — хоць зараз публікуй.

Вось гісторыя трыццацігадовай даўнасці. Яна пра тое, як адна вельмі паважана і аўтарытэтная (заслужаная) ў райцэнтры жанчына-медык жаліцца даўняму суседу-сябру пры выпадковай сустрэчы, які балбес у яе сын: у 25 гадоў нідзе не працуе, бадзяцца, п'е. А ён расказаў, што стварае фірму па распілоўцы і апрацоўцы будаўнічай драўніны. Яна ўзмялася, каб прыняць на працу сына, абразуміў яго па-мужчынску, бо яна для гэтага вельмі мяккая, а муж даўно загінуў, ну і каб той нарэшце пачаў зарабляць.

Мужчына пагадзіўся, але паплакаўся, што яму для таго, каб запустіць канвеер, не хапае пяці тысяч долараў, а крэдытавацца ўжо няма дзе. То няхай яна спачатку вырачыць яго, а ён, як толькі запустіць канвеер, праз якіх паўгода ці нават раней яе вырачыць.

— Дык у мяне і пяці долараў няма — не тое што пяці тысяч, — адказала яна.

— Затое цябе вельмі паважаюць не толькі ў райцэнтры, але і ў раёне. Табе ніхто не адмовіць. А я праз год вярну з працэнтамі.

Нейкім дзівам яна назбрала патрэбную суму. Ёй і праўда пазычалі, бо не сумняваліся ў сумленнасці.

Скончылася ўсё тым, што ёй у рэшце рэшт давялося прадаць у гарадку кватэру, каб вярнуць пазыкі, і пераарачка ў родную вёску ў бацькоўскую хату. Балазе, якраз паспела на пенсію выйсці.

Нібыта з сённяшніх рэалій спісана, а ўжо цэлае пакаленне змянілася.

Пуцвявіны даследчыцкага слова — пытанні без адказаў

Зусім нядаўна — 15 снежня 2021 г. — Беларусь адзначыла 100-годдзе з дня нараджэння вядомага даследчыка літаратуры — Сцяпана Хусейнавіча Александровіча. Да гэтай знакавай даты супрацоўнікі Літаратурнага музея Максіма Багдановіча сумесна са сваякамі пісьменніка падрыхтавалі мастацка-дакументальную выстаўку «Пуцвявіны роднага слова», якая будзе працаваць да 18 лютага.

Сцяпан Александровіч апынуўся ў шэрагу тых даследчыкаў, якія далі новы штуршок развіццю багдановічанаўства напрыканцы 50-х гадоў мінулага стагоддзя. У гады, калі яшчэ былі жывыя людзі, якія непасрэдна ведалі паэта і з якімі яму пашчасціла мець стасункі. Гэта дазволіла Сцяпану Хусейнавічу апублікаваць унікальныя звесткі, дагэтушыныя біяграфіі Максіма Багдановіча. Разам з тым з адлегласці часу і выяўленай на гэтую пару інфармацыі матэрыялы выклікаюць шэраг пытанняў.

Наколькі важным бывае слова ў кантэксце даследчыцкай дзейнасці, можна лёгка пераканацца на прыкладзе інтэрв'ю, якое Сцяпан Александровіч узяў у былога рэдактара яраслаўскай газеты «Голос» Сяргея Каныгіна, таварыша Максіма Багдановіча. Размова пра гутарку, запісаную ў 1957 годзе і надрукаваную ў газеце «Літаратура і мастацтва», а таксама неаднаразова перадрукаваную ў шматлікіх аўтарскіх выданнях і біяграфічных зборніках:

— Мая першая сустрэча з М. Багдановічам адбылася ў рэдакцыі некалькі год там, — апавядае Сяргей Сцяпанавіч, — добра не памятаю, калі гэта было — у 1909 ці 1910 годзе... Быў у рэдакцыі я адзін, калі зайшоў высокі чарнявы гімназіст у панашанай крылатцы.

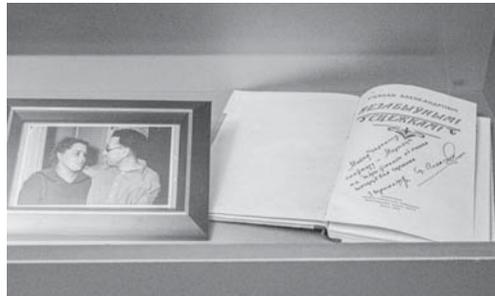
У «Автобиографическом очерке» Сяргея Каныгіна гэты ўспамін мае пэўныя адрозненні: «Глубокой осенью 1910 года скверная погода рано меня заставила явиться в редакцию, и я принялся за свою работу... Но кто-то поступался. В дверь на ответ «войдите» показался высокий роста молодой человек в непромокаемом плаще, из-под которого видна была серая студенческая тужурка с золотыми пуговицами.

— Максим Богданович — назвал себя пришедший, подавая мне руку и извинился, что помешал мне».

Нягэтуша часова прывязка, а таксама бытаніна ў апісанні гардэроба маюць, між тым, даволі сур'езны наступствы. Бо надаючы няпэўнасці атрыбуцыі твораў, якія зараз прыпісваюцца аўтару «Вянка». Згодна з успамінамі Каныгіна, М. Багдановіч пісаў нататкі пра жыццё Дзямідаўскага юрыдычнага ліцэя, а, як вядома, туды Максім наступіў толькі восенню 1911 года. Калі апісанне і гады згадаліся правільна, то ён наўрад ці мог пісаць пра юрыдычны ліцэй, бо там яшчэ не вучыўся.

Згодна са стагатыстычнымі звесткамі атрыбутаваных твораў Багдановіча, прадстаўленых аўтарам гэтых радкоў на XII Міжнароднай навукова-практычнай

канферэнцыі «Ярослав Мудрый. Проблемы изучения, сохранения и интерпретации историко-культурного наследия» (Яраслаў, 2021 год), пачатак актыўнага супрацоўніцтва М. Багдановіча з газетай «Голос» прыпадае на канец 1912 — пачатак 1913 гг.

Фрагмент выстаўкі.

Разам з тым, калі кіравацца ўспамінамі Сяргея Каныгіна, запісанымі Александровічам у 1957 годзе і супрацоўнікам Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук БССР І. Гарэцкім у 1958 годзе, Максіму Багдановічу прыпісваюцца публікацыі, падпісаныя псеўданімамі Эхо і Ріон. Творы, падпісаныя псеўданімамі Эхо, з'явіліся ў газеце ў 1909 (2), 1913 (3), 1915 (1). Ріон толькі ў 1910 (4) годзе.

Сцяпан Александровіч быў няблага абазнаны ў біяграфіі Максіма Багдановіча, і ён, верагодна, звярнуў увагу на храналагічныя нестыкоўкі. Магчыма, канчатковы тэкст матэрыялу ў «ЛіМе», дзе ўпершыню публікавалася інтэрв'ю, быў крыху падкарэктываваны, магчыма, усё было перададзена даслоўна. У сувязі з гэтым вялікую цікавасць могуць выклікаць нататкі С. Александровіча з падарожжа па Волзе, чарнавыя запісы інтэрв'ю з Каныгіным і магчымае ліставанне з былым рэдактарам газеты «Голос».

Другі момант, на які нельга не звярнуць увагу, — гісторыя апошніх дзён жыцця Максіма Багдановіча. На адным з эпізодаў варта спыніцца асобна. Размова пра ўрывац з нататкі Сцяпана Александровіча «Ля сінняй бухты...»: «Вяртаўся я на змярканні. Каб адшукаць найкарацейшы шлях у горад, прыйшлося звярнуцца да жанчыны, якая ішла наперадзе. Па дарозе мы разгаварыліся. Калі я сказаў, што быў на магіле беларускага пісьменніка, які памёр у Ялце ў 1917 г., мая спадарожніца спынілася і запытала:

— Ці не памёр ён на Мікалаеўскай вуліцы? Малады такі, прыгожы студэнт?... Памёр адзінкі, а бацька прыехаў праз некалькі дзён, як яго пахавалі?

І сцвярдзальна ківаў галавою, але ніяк не мог сабе ўявіць, што зусім выпадкова натрапіў на чалавека, які сустракаўся з паэтам тут, у Ялце.

— Як яго прозвішча? Багдановіч? Прозвішча не ў памяці, але жыў ён у доме Марыі Цямко, у асобным пакойчыку на другім паверсе...

— Ён! Гэта ён! — пацвердзіў я.

— Мясце як медыцынскую сястру клікала гаспадыня, калі яе кватаранту было кепска і ішла горлам кроў...

І Валянціна Анатолеўна Кацарэўская — так звалі маю спадарожніцу — расказала наступнае...

Звесткі, прыведзеныя Александровічам, унікальныя, бо гэта ледзь не адзінае сведчанне пра апошнія дні жыцця Багдановіча, а мы разам з тым нічога не ведаем пра Валянціну Кацарэўскую, акрамя паведамлення пра яе ад Сцяпана Хусейнавіча.

Дзіўнымі выглядаюць і абставіны іх знаёмства. У даследчыцкім жыцці адбываюцца самыя неверагодныя рэчы, але ўявіць такую сустрэчу і выпадковасць у рэальным жыцці амаль немагчыма. Хутчэй за ўсё Александровічу прыйшлося з нейкай прычыны апусціць абставіны знаёмства з Кацарэўскай. Але гэта толькі гіпотэза. Ізноў жа, чарнавыя накіды, ці магчымае ліставанне, маглі б праліць святло на гэты важны эпізод.

Супрацоўнікі Літаратурнага музея Максіма Багдановіча імкнуцца збіраць інфармацыю пра пошукваючы дзейнасць у галіне багдановічанаўства ў спадзеве, што мы зможам трапіць на недаследаваныя дакументы і факты, ідучы следам за папярэднікамі.

Родная хата Сцяпана Александровіча. Горад Капыль.

Вывучэнне творчай і эпістальнай спадчыны Сцяпана Хусейнавіча ў гэтым плане з'яўляецца даволі перспектыўным кірункам, бо дазваляе ўнесці яскасць у абзацныя моманты біяграфіі і біяграфіі Максіма Багдановіча.

Міхал БАРАНОЎСКИ, фота аўтара

«У родным краі ёсць крыніца жывой вады»

Як вядома, ідэя бескарыслівага служэння народу не толькі паўплывала на светасузіранне Максіма Багдановіча, але і прадвызначыла адметныя рысы яго ідэалаў пра грамадства, вёску і горад, родную краіну, рэлігію і космас, што было абумоўлена схільнасцю аўтара да паглыбленага вывучэння гісторыі, этнаграфіі, міфалогіі, мастацкай культуры беларусаў. Прынамсі, светасузіранне вядомага айчынага класіка фарміравалася пад уплывам беларускай народнай творчасці.

Свае ідэі — ужо прагнастычнага характара — адносна будучыні беларускага народа М. Багдановіч тонка ўплывае ў крытычныя працы пра беларускае нацыянальнае адраджэнне і шляхі павышэння нацыянальнай самасвядомасці беларусаў («Беларускае адраджэнне», «Забыты шлях»). Напрыклад, у літаратурна-крытычным артыкуле «Забыты шлях» назіральны

крытык падкрэслівае: «Як кожны народ мае сваю нацыянальную душу, так ён мае і свой асаблівы склад (стыль) творчасці, найбольш прыдатны да гэтай душы. Ёсць ён і ў нас, беларусаў, і мы мусіма звярнуцца да яго, каб улажыць што-небудзь сваё ў скарбніцу светавой культуры...»

Беларуская пісьменнасць і народная песня ўспрымаюцца М. Багдановічам як «цэлае» і «частка» ўсеагульнага нацыянальнага светасузірання. Менавіта таму ён разгадвае таямніцу каштоўнасці для славянскіх культур (і сваёй культуры ў прыватнасці) думкі пра ўнікальнасць кожнай нацыі, кожнага народа. Унікае пытанне: якім чынам?

У крытычных працах М. Багдановіча становіцца відавочнай яго здольнасць размяжоўваць і глыбока ўспрымаць блізкароднасныя культуры, дзякуючы чаму прыходзіць існае ўсведамленне таго, што беларуская народнасць стала набываць самастойнасць напрыканцы XVIII стагоддзя («Беларускае адраджэнне»). Спачатку заняўдана вёска, а пазней і індустрыяльны горад становяцца цэнтрам фарміравання нацыянальнай

самасвядомасці беларускага народа ў цэлым. Па меркаванні М. Багдановіча, Я. Купала, Я. Колас, А. Гарун, Ядвігін Ш. — гэта тыя людзі ад зямлі, якія прайшлі няпростую школу жыцця, пачынаючы з працы на зямлі і на розных прадпрыемствах і працягваючы яе на ніве нацыянальнага адраджэння. Да таго ж гэты шлях уласнага нацыянальнага самавяхавання даследчык літаратуры раскрывае ў многіх сваіх працах крытычнай скіраванасці («Кароткая гісторыя беларускай пісьменнасці да XVI сталяцця», «Лыбы і слаі»).

Прынцып цэласнасці ў выяўленні пачуццяў імпаўнаваў М. Багдановічу ў творчасці Я. Купалы. Беларускі крытык прытрымліваўся меркавання, згодна з якім недастаткова толькі аднаго лірызму, толькі адной праўдзівасці, каб у слове выявіць уражанне ці пачуццё — і асабліва патрыятычнага характара. Акрамя таго, як вынікае са зместу працы «Лыбы і слаі», рух пачуццяў, дынаміка з'яўляюцца для «песняра чыстае красы» першаасноўнай пры стварэнні ўласных твораў. За ўзор у гэтым напрамку ён бярэ творчасць К. Буילו,

перспектыўнай паэтэсы і палымянай патрыёткі свайго краю.

Вучоныя і да гэтых часоў спрабуюць разгадаць таямніцу творчасці М. Багдановіча. У нечым яна звязана з сумяшчэннем навуковага і мастацкага падыходаў да паэзіі, што дазволіла ўважліваму айчыннаму крытыку — пры вывучэнні спадчыны іншых краін — у поўнай меры ўвасобіць цэлыя сістэмы нацыянальных уяўленняў і традыцый беларускага народа праз выяўленне ў мастацкіх творах духоўнага свету чалавека, які характарызуецца арганічнай сэнсавай завершанасцю і цэласнасцю («Паэзія геніяльнага вучонага», «Санет»). Менавіта натурфіласофія і народнае светасузіранне — у разуменні М. Багдановіча — становяцца неад'емнай часткай жыцця беларуса-славяніна.

У адной са сваіх прац выдатны вучоны М. Мушыньскі адзначае: «Талент Багдановіча-вучонага і крытыка роўнавалікі яго таленту мастака...» У гэтых залатых словах і трэба шукаць першавыток ісціны, якую пісьменнікі і вучоныя імкнуцца знайсці доўгія гады...

Таццяна МАЦЮХІНА

Зямля, на якой здараюцца чуды

Спонтанная вандроўка ў Жыровічы, якая мела мэтай часовы адпачынак і вызваленне ад штодзённай мітусні і беганіны, заўсёдных дробных клопатаў, адбылася ў дзень памяці Уладыкі Філарэта. Год таму ён знайшоў свой апошні прыстанак на тэрыторыі Жыровіцкага манастыра. Манах Іаан, у мінулым знакаміты паэт Зьніч, альбо Алег Бембель, падзяліўся ўспамінамі пра сьлыннага мітрапаліта і развагамі пра духоўнае жыццё. Гутарка аказалася змястоўнай, паглыбіла разуменне сутнасці з'яў у неправдаказальных быццёвых пlynях... Вытрымкі з размовы прапануем да ўвагі чытачоў.

Чалавек, сустрэчы з якім пераварочваюць жыццё

Упершыню пачуў пропаведзь Філарэта ў Мінскім кафедральным саборы ўвосень 1978 года. Тады Беларусь была на мяжы ператварэння ў атэістычную рэспубліку, а я, вальнадумец, заставаўся нехрышчоным. Нягледзячы на тое, што мая цётка Анастасія, якая ў свае студэнцкія гады пабывала ў ГУЛАГ, настойліва, з малых гадоў, уклдала ў мяне думку, што трэба хрысціцца. Хрысціцца не хацеў, бо быў перакананы, што царква абмяжуе маю свабоду, а я жадаў заставацца свабодным. Казаў цётцы: «З мяне дастаткова, што Бог даў мне вас, а праз вас Ён кіруе і мной!» У такім стане я ўпершыню і пачуў казань мітрапаліта і быў неверагодна ўзрушаны! Бо пабачыў сапраўды свабоднага чалавека, які адчувае Сусвет і прамаўляе пра яго так, як хоча і ўспрымае!

А цётка мая сябрала з мітрапалітам Антоніем, які служыў у Кафедральным саборы, — ён даваў ёй чытаць часопісы Маскоўскай патрыярхіі. Часта бываў у яе ў гасцях і чытаў той часопіс — усё клалася мне на сэрца. Адно што не рашаўся прыняць хрышчэнне.

Тады ж, пачуўшы Філарэта, пачаў рэгулярна слухаць яго пропаведзі... Мінучы час, узнялася магутнае нацыянальнае адраджэнне. Для мяне была істотнай праблема мовы. І аднойчы падалося, што Філарэт ставіцца да мовы не надта спрыяльна. Напісаў я ў сувязі з гэтым дзёрзкі верш. Верш той да яго дайшоў — і ён мяне пасля гэтага заўважыў. Здагадаўся, што менавіта я — аўтар. Падышоў раз па благаслаўненне — а ён і гаворыць: «Ну што, Олег, вершы пішаў?» Адказаваў: «Пішу, уладыка, благаславіце і даруйце, калі што не так!»

Пазней Філарэт стварыў біблейскую камісію па перакладзе Евангелля на сучасную беларускую мову, увёў Дзень беларускіх святых... Маё раскаянне за той дзёрзкі ўчынак у сувязі з гэтымі падзеямі вылілася ў серыю вершаў. Яны былі надрукаваны ў 1988 годзе ў беластоцкім выданні «Саната ростані», прысвечаным тысячагоддзю хрышчэння Русі...

Часам доводзілася прысутнічаць на абмеркаваннях па перакладзе Бібліі. Запомніўся выпадак: спрачаліся, як правільна пісаць «Ісус» — з адным ці двума «і»? Меркаванні раздзяліліся. Тады Філарэт паглядзеў на мяне ды кажа: «Алег, раскудзі нас!» Я адказаў: «Уладыка, Ісус!» Філарэт усміхнуўся, больш спрэчак не ўзнікала.

Такім чынам, асоба яго мяне пераканала, што сапраўдная свабода чалавека — у Хрысце. Пачаў схіляцца да таго, што трэба хрысціцца. І так здарылася, нібы Гасподзь Сам падвёў мяне да маладога святара, айца Георгія Лагушкі, тады настаіцеля Петрапаўлаўскага сабора. На той момант настаіцелю было 28 гадоў — высокі, прыгожы, разняволены... Таксама прыклад таго, што сапраўдна свабода — у Хрысце... Ён запытаў, ці хрышчоны я. Адказаў, што не. Папрасіў благаслаўнення... Айцец Георгій тайна, на сваёй кватэры, мяне ахрысціў... Хроснай маці стала Валяндзіна Дышыневіч, бібліятэкар тагачаснай Ленінкі (як тады называлася Нацыянальная бібліятэка Беларусі). Хросным бацькам пагадзіўся быць Уладзімір Конан, мой навуковы кіраўнік (я працаваў у Акадэміі навук, пісаў дысертацыю). Гэта быў 1982 год. Калі б нас за гэтай справай застукалі, пакаралі б усіх...

Потым за лондаскую кніжку «Роднае слова і маральна-этычны прагрэс» (цікава, што не за хрысціянскія вершы, а менавіта за кніжку, якую я і тут спрабаваў надрукаваць, ды не атрымалася) мяне выгналі і з партыі (дзе я быў 12 гадоў сябрам атэістычнай арганізацыі), і з акадэміі. Давялося развітацца

з бацькоўскай хатай, а здароўе настолькі пагоршылася, што ледзь данеслі да аператыўнага стала... Гасподзь стварыў такія ўмовы, што ў свеце мне не засталася месца — але праз тое я апынуўся тут, у Божым доме... Калі прыехаў сюды і папрасіўся на поспех да старца Мітрафана, мяне адразу і ўзялі! Благаслаўненне даў Мітрапаліт Філарэт, тады архімандрыт і настаіцель Жыровіцкага манастыра.

Манах Іаан (у мінулым — паэт Зьніч).

Дык вось, мітрапаліт ад першага свайго з'яўлення ў маім жыцці праз сустрэчы, часам эпизадныя, нібыта выпадковыя, а насамрэч быў у тым Божы промысел, павярнуў маё жыццё: ад свавольнага вальнадумца да паслушніка манастыра... Перакананы, што мітрапаліт Філарэт — той, праз каго Гасподзь стварыў чуд — ператварэнне амаль цалкам абязбожанай прасторы ў хрысціянскую дзяржаву.

Здараліся сустрэчы і тут, у манастыры... У хуткім часе пасля майго прыезду сустрэліся мы ў вузкім манастырскім калідоры. Я і кажу: «Уладыка, благаславіце!» Ён моцна мяне прытуліў... Я і кажу: «Бацька не адрываў мяне, прыняў у свой дом...» Ён доўга трымаў мяне і благаславіў. Я прыняў гэта як дараванне маёй дзёрзкасці і правярэнне Боскай ласкі... Іншым разам ён ішоў у суправаджэнні іншых асоб, але, пабачыўшы мяне, спыніўся ды кажа: «Алег, пачытай нам верш!» А незадоўга перад тым з'явілася ў мяне страфа, ну і падумаў: «А чаму б не прачытаць?» Чытаю:

Старац і чада

— Старац! У час усясветнага скотства,
Што і сівых спакусіла,
Ці ў наяўнасці подзвіг юродства?
— Чада! Ён нам не па сілах...

Выслухаўшы, усе пакланіліся і без слоў пайшлі далей...

Пачынаць дзень з чыстай старонкі

Айцец Мітрафан, побач з магілкай якога і пахавалі мітрапаліта Філарэта, і натхніў мяне на радкі «Старац і чада». Гісторыя была такая. Прышоў да яго на папашэнства, а ён пачаў даваць мне для чытання літаратуру пра юродзівых. А ў мяне да юродзівых было надзвычай прыхільнае стаўленне, бо яны, па сутнасці, пачуваліся вольнымі людзьмі... Настолькі, што дазвалялі сабе свабодна трымацца з усёй грамадой, якая і смяялася з іх, і здэкавалася, і біла камянямі. Гэтая іх свабода мяне ўражвала, але адчуваў, што сам такога дазволіць сабе не магу. Бо за тое, што дазваляў сабе ў мінімальнай ступені, атрымліваў сур'езныя «пстрычкі»...

А тут старац Мітрафан адну за адной дае мне гэтыя кніжкі... Я ў яго і пытаю: «А ці магчымы падобныя подзвігі ў наш час?..» Ён паглядзеў хітравата і адказаў: «Нам гэта не па сілах!» Хаця сам дэманстраваў прыклады... Так, была слабасць, якую інакш як мілай не называю цяпер: яго душа не выносіла, калі ён назіраў, як нядбайна мы карыстаем Божыя дары. Напрыклад, калі хтосьці ўключыў ваду ў кране на поўную моц, каб проста спаласнуць рукі, калі гарэла святло без патрэбы... Сам ён мыву рукі пад тоненькім струменчыкам. Паўсюль выключыў непатрэбныя лямпачкі... І мяне, келейніка, бывала, ноччу разбудзіць ды кажа: «Ідзі, правер, ці не гарыць дзе лямпачка!» І раницай будзіў: «Ідзі, правер!» Усе з яго пасмейваліся...

Але ж не проста так тое было. Генерал дэ Голь, калі яго б другі раз выбралі прэзідэнтам, першае, што зрабіў, увайшоўшы ўвечары ў Елісейскі палац, — пачаў абыходзіць усе залы і выключыць святло. У атачэнні падумалі, што праз стальня гады генерал з глузду з'ехаў... А, як аказалася, у гэты час быў агульнанацыянальны эксперымент. Дыктар па тэлебачанні аб'явіў: «Мадам і месье! Выключыце, калі ласка, усе непатрэбныя лямпачкі і прыборы ў дамах і на прадыпрыемствах!» У выніку знізіліся расходы электраэнергіі на адну трэць...

Дык вось, аднойчы пасля вярчэння богаслужэння старац выключыў святло. У калідоры ішоў мітрапаліт Філарэт і ледзь утрымаўся на нагах на прыступках, пра якія забыў... І тут убачыў Мітрафана ды кажа: «Святлаборац! Каб такога больш не было!» Старац плюхнуўся на калені са словамі: «Ваша высокапраасвяшчэнства! Благаславіце прыступкі да выпраўлення!» Мітрапаліт махнуў рукой ды пайшоў... Толькі апынуўся за вуглом, старац падумаецца з калень ды выключыць тую лямпачку, а пасля — і астатнія... Гэта ён пры мне, келейніку, паказаў прыклад класічнага юродства: з аднаго боку, павага да мітрапаліта, а з іншага — немагчымасць аддзіць ад сваіх перакананняў. Я ўспрыняў гэта як далікатнае благаслаўненне дзейнічаць па яго прыкладзе, фармальнае благаслаўненне на ўмеранае юродства.

Быў яшчэ выпадак. Неяк я забавіўся і забыў прынесці старцу вячэру. Прыходжу, а ён, галодны, ужо спіць. Будучы хворым на параліч, пластом ляжыў ужо некалькі месяцаў. Раницай прачынаюся, я і кажу: «Айцец Мітрафан, даруйце, забыў пра вячэру ўчора, вершы пісаў». Ён адказаў: «Усё забылі, усё даравалі, пачынаем дзень з чыстага аркуша...» Пазней з'явіўся верш:

Каб ангелы радасна нас віталі,
Усе крывіды з сэрца выкінем вонкі.
Усё забылі, усё даравалі,
І пачынаем дзень з чыстай старонкі!

Гэта было асноўным матывам старца: пачынаць дзень з чыстай старонкі... Не па сілах браць на сябе не трэба, але форма юродства дзеля Хрыста, якая па сілах, — абавязковая для штодзённага выканання!

На прыкладзе Мітрафана Гасподзь паказаў суд. Упершыню ў старца здарыўся інсульт у маі 1997 года, на 82 годзе жыцця — той застаўся паралізаваны. Доктары разводзілі рукамі: маўляў, а што вы хочаце, узрост жа... Усе ў манастыры маліліся за яго жыццё. Я даглядаў яго з мая да верасня — у верасні старац устаў на ногі! Дый так хадзіў, што маладыя семінарысты за ім не паспявалі! Больш чым праз год надарыўся другі інсульт. Ізноў маліліся за яго і паднялі на ногі малітвамі! Толькі на 91 годзе, у 2006-м, Гасподзь забраў стараца Мітрафана пасля 4-га інсульта...

Цяжкае жыццё пражыў старац Мітрафан. У чэрвені 1941 года скончыў аўтадарожны інстытут у Маскве, па размеркаванні апынуўся на Беларусі, а тут вайна, і ён — у акупанты... Прыбыў да партызан і стаў камандзірам падрыўной групы — а гэта фактычна смяротнік. Мікалай Ільін, які тады яго звалі, не быў веруючым. Аднойчы яго групе недалёка ад Жыровіч давялося ўцякаць ад немцаў і сабак. Камандзір схаваўся ў яме, прыкрыўшы галінкамі і ўзваліўся ў думках: «Госпады, калі захаваш мяне жывым, буду служыць Табе ўсё астатняе жыццё...» Сабачы брэх, які быў зусім блізка, спаткаў сціх, а пасля пачаў аддзяляцца...

Пасля вайны Мікалай Ільін прыйшоў да манастыра і болей ад паўстагоддзя заставаўся тут спачатку як паслушнік, інак, потым — келейнік...

Вось і мне пашчасліла быць келейнікам у старца Мітрафана і штосьці ад яго пераняць, а ўжо як я гэта зрабіў — Гасподзь ацэніць...

Запісала Яна БУДОВІЧ,
фота аўтара

Народжаны з попелу

Апаленая памяць

18 лютага — сто гадоў з дня нараджэння Міхаіла Андрэевіча Савіцкага, ганаровага грамадзяніна горада Мінска. Сусветна вядомы мастак, агульнапрызнаны класік рэалістычнага жывапісу пра жыццё доўгае і багатае на падзеі жыццё, аднак, на жаль, каб век звекаваць і адзначыць уласнае стагоддзе, нейкіх дзесяці гадоў яму ўсё ж не хапіла. Як бы там ні было, Міхаіл Андрэевіч надоўга ўпісаў уласнае імя ў гісторыю, працягвае жыць у шматлікіх работах, што і сёння ўпрыгожваюць сцены многіх мастацкіх галерэй краіны ды надаюць вышэйшай якасці фондам найбуйнейшых музеяў.

А пачалося ўсё ў далёкім 1922 годзе, калі зімовым днём у вёсцы Звянчычы на поўдні Аршанскага павета Віцебскай губерні (цяпер уваходзіць у склад Талачынскага раёна) у прастай сялянскай сям'і з'явіўся на свет Міхаіл Савіцкі. Бацькі яго не маглі пахваліцца высокім становішчам у грамадстве ці асаблівай маёмасцю. Працавітыя сяляне, яны толькі рупіліся аб ураджай, дзень пры дні апрацоўваючы зямлю. У пэўны момант вёску наведзілі бальшавікі, абвясціўшы надыход новай эпохі, якая прынесла з сабой калектывізацыю і разруху.

Правёўшы першыя два дзесяцігоддзі свайго жыцця ў атмасферы страху і ва ўмовах перманентнага, мякка скажам, недадання, хлопец, як здавалася, насуперак усяму бліскача скончыў школу. Аднак прымяніць свае веды ў якой-небудзь справе яму, на жаль, не давялося. Будучы народны мастак — а пакуль васьмнадцатгадовага хлопец з адным толькі атэстам на руках — у 1940 годзе быў прызваны ў Чырвоную Армію і накіраваны служыць на Паўночны Каўказ. Пачатак вайны ён сустрэў у Махачкале, адкуль потым у складзе сумна вядомай 345-й стралковай дывізіі быў перакінуты на ўзбярэжжа Чорнага мора для абароны Севастопалю.

У ліпені 1942-га Міхаіл Савіцкі разам з нешматлікімі ацалелымі саслужыўцамі быў узяты фашыстамі ў палон. Наступныя тры гады азнамянуюцца для тых нямногіх страшэннымі, біблейскага маштабу пакутамі, бясконцымі кругавымі блуканнямі і канчатковым сыходжаннем у самае пекла. Сімферопальская турма, перасылачныя лагеры ў Бахчысарай і Нікалаеве, найскладанейшае этапіраванне ў Германію, прымусовая праца на дзюсельдорфскім заводзе, няўдалыя спробы ўцекаў, Бухенвальд, Мітэльбау-Дора, цюрынгскія каменяломні, урэшце штрафны ізалятары Дахау...

Натуральна, далёка не ўсе змаглі выбрацца жывымі з глыбін гэтага вогненнага віру. Савіцкаму пашчасціла, і ён выжыў. 29 красавіка 1945 года ў ліку іншых вязняў фашысцкага канцлагера творца быў вызвалены саюзніцкімі войскамі. Яго ледзь жывога знайшлі ў карцары тыфознага барака і адразу адправілі на лячэнне. Напрыканцы 1946 года Міхаіл Андрэевіч нарэшце дэмабілізаваўся... Вайна, пакінуўшы глыбокія раны на сэрцы, што ніяк не жадалі рубцавацца, не адпускала яго да самай смерці. След яе праступае і ў нервовым руху пэндзля, і ў вуглаватых абрысах фігур...

На ростанях

Пэўныя творчыя схільнасці будучага мастака, захапленне малюнкам выявіліся яшчэ ў падлеткавым узросце, калі хлопец дапамагаў афармляць кабінеты ў Коханавіцкай сярэдняй школе. І толькі пасля вайны гэтая энергія атрымала выхад. У 1947 годзе Міхаіл Савіцкі паступіў у Мінскае мастацкае вучылішча, якое скончыў праз чатыры гады. Затым, да 1957-га, навучаўся ў Маскоўскім мастацкім інстытуце імя В. Сурыкава («Сурыкаўка»), пра які захаваў вельмі цёплыя ўспаміны, калектыву якога ў пазнейшыя часы нярэдка згадваў добрым словам. Навучанне ў Маскве аказала на яго моцны ўплыў.

«Познія грушы», 1983 г.

Уласна, з 1957 года і пачынаецца творчы шлях мастака Міхаіла Андрэевіча Савіцкага. Ён бярэ ўдзел у рэспубліканскіх, усесаюзных і нават міжнародных выстаўках, яго карціны ўваходзяць у прэстыжныя замежныя экспазіцыі, паўсюль іх сустракаюць узнагародамі і нязменна пахвальнымі водгукамі. Спачатку Савіцкага як аўтара цікавілі ў асноўным бытавыя сюжэты, што адлюстроўвалі перажытае ў дзяцінстве. Сярод работ ранняга перыяду асабліва вылучаюцца, напрыклад, дыпломная пастараль «Песня» (1957), букалічныя «Размовы», «На праездзе» (1958), лірычны «Партрэт жонкі Маргарыты Савіцкай» (1959), пралетарскія «Абавязальствы» (1960), а таксама некаторыя іншыя.

Пэралічаныя карціны, стаўшы сваёасаблівымі творчымі практыкаваннямі, адкрылі Савіцкаму шлях у прафесію. Затым ён бярэцца за выпрацоўку ўнікальнага

Фота Кастуся Дробова.

Міхаіл Савіцкі, 2006 г.

аўтарскага пачырку, пакрысе адыходзячы ад сапраўднага да мастацкай выразнасці і асабістага выказвання. Трэба сказаць, нават у раннях работах віднеюцца рысы індывідуальнага стылю мастака. У перыяд з 1962 да 1969 года ён стварыў такія вядомыя палотны, як «Хлеб», «На бульбяным полі», «Сцелоць лён», «Льнаводы» (1962), «Ураджай» (1966), «Хлябы», «Рабочыя» (1968).

Лічбы на сэрцы

Разам са стылем паступова сталюць і сюжэты. Нарэшце, асмалеўшы і набіўшы руку, творца бярэцца і за мастацкае асэнсаванне ваеннага досведу, тых экзістэнцыйных перажыванняў, з якімі ён разам з тысячамі пацярпелых салдат сутыкнуўся падчас ваенных дзеянняў. Ваенная тэма праславіць мастака на ўвесь свет, развее апошнія сумневы абывацеляў у яго таленце ды яркава засведчыць: на сцэну выйшаў па-сапраўднаму буйны аўтар. Амаль праз дваццаць гадоў пасля страшнай трагедыі Міхаіл Савіцкі распачаў мастацкі летанік тых жудасных падзей.

Нефармальным пачаткам гэтай хронікі стала карціна «Партызаны» 1963 года, якая ва ўласцівай аўтару драматычнай і напружанай манеры спрабуе зафіксаваць тую прыгнечанасць на тварах і ў постацях людзей, што апаноўвае іх перад апошнім развітаннем, перад сыходам на баявое заданне. Неакуратнае кадрыраванне і амаль манахромнае колеравае рашэнне наўмысна адсылаюць да эстэтыкі

«Партызаны», 1963 г.

дакументальных здымкаў... Затым былі «Віцебскія вароты» і, калешне, «Партызанская мадонна» 1967 года. Твор уступае ва ўяўны дыялог з рэнесанснай ікананічнай традыцыяй, пераймаючы вядомую «Сікцінскую мадонну».

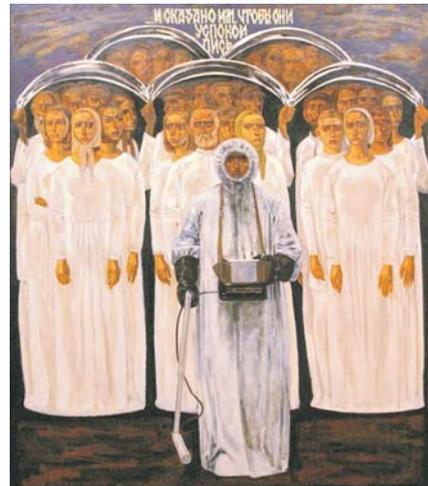
Копія беларускай карціны, створаная ў 1978 годзе, увойдзе ў знакаміты мажарычны цыкл Міхаіла Савіцкага «Лічбы на сэрцы» ды зойме сярод 16 манументальных палотнаў пачэснае месца кульмінацыйнага твора, правадніка надзеі і святла. «Вязень 32815» (1976), «Мадонна Біркену», «Адбор», «Танец з факеламі», «Канада» (1978), «Коні, якія спяваюць» (1979) — гэтыя і многія іншыя ўражальныя карціны складаюць змрочную жывапісную серыю...

Чорная быль

Адным з першых у рэспубліцы Міхаіл Савіцкі узяўся за мастацкае асэнсаванне трагедыі на ЧАЭС 1986 года, прысвяціўшы гэтай тэме асобны вялікі цыкл. Аварыя на Чарнобыльскай атамнай электрастанцыі літаральна ашаламіла Міхаіла Савіцкага, зрушыла штосьці ў яго душы. Як потым казаў сам мастак: «Мне здаецца, таму, што адбылося ў Чарнобыле, слова «аварыя» не адпавядае. Па сваіх наступствах гэта катастрофа, а ў адносінах да людскіх лёсаў — трагедыя. Аварыю можна выправіць, ліквідаваць. Катастрофу... Варта ёй адбыцца — і вынікі непараўняныя». Больш за тое, у гэтай падзеі майстар яшчэ тады, у 1986 годзе, прасочваў прадвесце хуткага краху ўсёй савецкай сістэмы. У перыяд з 1987 да 1993 года ён стварыў цыкл карцін аб катастрофе «Чорная быль».

У гэтай маштабнай манументальнай серыі з 10 палотнаў — «Крыж надзеі», «Плач аб зямлі», «Эвакуацыя», «Доля», «Пакінутыя», «Рэквіем», «Настальгія», «Чарнобыльская мадонна», «Відушчы», «Забароненая зона» — мастак папярэджае аб глабальных гістарычных зменах. «Чарнобыль падвёў вынік цэламу этапу нашага развіцця. Паказаў: далей так немагчыма. Калі Чарнобыль успрынялі як агульную бяду, выправіць наступствы якой можна, толькі злучыўшыся, то паўтарэнне яго будзе крушэннем веры, стратай надзеі на тое, што ў нас ёсць будучыня. Мы абавязаны памятаць Чарнобыль, інакш час пасля гэтай катастрофы ператворыцца ў час перад новай катастрофай», — разважаў творца ў інтэрв'ю 1988 года.

У жыцці сушветна вядомы аўтар прытрымліваўся прынцыпу «павінен быць заняты толькі тым, што прыносіць карысць, мае нейкі сэнс». Гэтая формула стала яго надзейным крокам. Як лёс мастака і яго творчы шлях сталі найярчэйшым увасабленнем трагічнай эпохі мінулага стагоддзя, так і яго палотны зафіксавалі асноўныя этапы ў гісторыі нашай краіны... У гонар народнага мастака названа вуліца ў Мінску, яго імя носіць мастацкая галерэя ў самым сэрцы сталіцы. Тут жа, на плошчы Свабоды, прадстаўлены найбагацейшы збор жывапісных твораў Міхаіла Савіцкага — героя Беларусі.

«Відушчы», 1989 г.

Выжыць насуперак усяму

Гэтымі днямі супрацоўнікі Прэзідэнцкай бібліятэкі Рэспублікі Беларусі пры падтрымцы грамадскага аб'яднання «Беларускі саюз мастакоў» зладзілі выстаўку жывапісу пад назвай «Памяць». Цікавая экспазіцыя складаецца з работ знакамітых айчынных аўтараў, пазычаных з калекцыі творчага саюза і аб'яднаных тэматыкай кровапралітнай Вялікай Айчыннай вайны. Мерапрыемства прымеркавана да абвешчанага ў Беларусі Года гістарычнай памяці.

Аднымі з тых, хто імгненна адгукнуўся на выбух 1941 года і паспрабаваў пры дапамозе сродкаў выразнасці адрэфлексаваць тагачасныя падзеі, сталі, несумненна, мастакі. Разуменне вайны як катастрофы сусветнага маштабу, глабальнай трагедыі чалавечых лёсаў прыйдзе да творцаў пазней —

калі астынуць чэравы фэральных печаў і заціхне пажар баявых дзеянняў. Мастакі-франтавікі, якім выпала адчуць вайну на ўласнай скуры, якія насуперак усяму здолелі выжыць у пекле, адлюстроўвалі падзеі па-свойму, вельмі асабіста.

Былыя франтавікі Барыс Аракчэў, Антон Бархаткоў, Адольф Гугель, Пётр Данелія і Яўген Зайцаў, чые карціны прадстаўлены ў экспазіцыі, у сваёй творчасці выяўляюць асаблівае заміланне краявідамі, рэчамі і вобразамі, якія звязаны з мірным бытаваннем. Улюбёным мастацкім прыёмам для іх становіцца кантраснае супастаўленне дэталей ідэальнага жыцця з жахамі вайны, барацьба святла і цемры. Гэтыя творцы пакінулі нашчадкам найкаштоўнейшыя дакументальна-мастацкія сведчання, асабістыя перажыванні вялікага гора.

Побач з творами старэйшых аўтараў дэманструюцца палотны прадстаўнікоў пасляваеннага пакалення.

Уладзімір Зінкевіч «Актуальнае інтэр'ю». Аляксей Адамовіч, 1987 г.

Народныя мастакі Беларусі Аляксандр Кішчанка і Уладзімір Тоўсцік, заслужаныя дзеячы мастацтваў Беларусі

Уладзімір Гомануў, Уладзімір Зінкевіч, Віктар Барабанцаў, якія вайну сустрэлі дзецьмі альбо нават нарадзіліся ўжо ў мірны час, спрабуюць па-філасофску, рацыянальна пераасэнсаваць падзеі гераічнага мінулага. У фокусе іх зроку аказваюцца ў тым ліку і сучасных, літаральна пранізана гэтай тэмай. Праз вытанчаныя партрэты і велічныя пейзажы яны разважаюць, слыша вайна з душы народа ці засталася ў ёй назаўсёды... Выстаўка працягваецца да 28 лютага, уваход — па чытацкім білеце.

Раны, пакінутыя на цэле беларускай нацыі кровапралітнай вайной, не загіліся і дагэтуль. Вайна застаецца ў полі культурнай памяці, набывае новыя сэнсы, становіцца прадметам усебаковага і падрабязнага мастацкага асэнсавання. Творчасць некаторых аўтараў, у тым ліку і сучасных, літаральна пранізана гэтай тэмай. Праз вытанчаныя партрэты і велічныя пейзажы яны разважаюць, слыша вайна з душы народа ці засталася ў ёй назаўсёды... Выстаўка працягваецца да 28 лютага, уваход — па чытацкім білеце.

Мікіта ШЧАРБАКОЎ

Смарагдавы космас

Анастасія Шылягіна — удзельніца шматлікіх міжнародных мастацкіх выставак і праектаў, якія праходзілі ў Беларусі і за мяжой. Першую ж персанальную выстаўку яна вырашыла зрабіць на малой радзіме — у Барысаве. Дарэчы, гораду сёлага спаўняецца 920. У экспазіцыю ўвайшло больш чым 40 работ, створаных за 2014—2021 гады. Іх можна аб'яднаць у адну серыю, распачаўшую на другім курсе навучання ў Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў.

Жадаеце ўдасць надыхацца пахамі вільготных зараснікаў папараці, паслухаць шоргат лістоў і шэпт каласоў, улавіць стракатанне коніка ў палыўнай траве і адчуць на сабе пяхотны дотык цёплых прамяней летняга сонца? Прыходзьце ў галерэю «З'ява» Барысавскай цэнтральнай раённай бібліятэкі імя І. Х. Каладзеева на выстаўку работ Анастасіі Шылягінай. «Сны пра лета» — гэта ўспаміны, фрагменты ўражанняў і эмоцый пра пару года, з якой асацыююцца дзяцінства, юнацтва, маладосць, а разам з імі — вясюльскі і наіўнасць, бестурботнасць і заўчаснасць. Сёння гэтыя ўспаміны ўспрымаюцца з лёгкім і светлым сумам.

Выстаўка Анастасіі — выдатны падарунак нашаму гораду. Вельмі прыемна, што для сваёй першай персанальнай выстаўкі яна выбрала менавіта галерэю «З'ява». І звярніце ўвагу: гэта мастачка з яркай індывідуальнасцю, не падобная ні на кога. Кліпавыя, фрагментарныя работы Анастасіі крывы радняць яе з творчасцю нашага знакамітага земляка Валерыя Шкарубы — яна не баіцца скрозь прызму аднаго кадра размаўляць з глядачом. У той жа час яе карціны асабліва: кожная кветка, кожная травінка жывуць сваім жыццём. Кожная дэталё падладзена настолькі смачна, што адразу зачароўвае. Мастачка аб'яднала на палатне жывапіс і графіку. Для мяне гэтая экспазіцыя стала адкрыццём новага імені, — адзначыла загадчык аддзела галерэйна-выставачнай дзейнасці цэнтральнай бібліятэкі Таццяна Кірылава.

Уваходзіш у галерэю — і хочацца глыбока ўдыхнуць, затрымаць дыханне на імгненне, а потым, падчас любавання карцінамі, патроху адпуская яго на волю. Нават можна дазволіць сабе дыхаць на поўныя грудзі, адчуваючы атмасфернасць малюнкаў, паэзію далікатнага дакранання да душы кожнай спіралькі, кожнай завітушкі, кожнай кветачкі. На карцінах адлюстравана летняя прырода, па-асабліваму прачулая і перажытая мастаком (здаецца, у віхуры зімовых халадоў яе так не хапае!). Незвычайнае святло, якім выхвалены асобныя травінкі і бутоны кветак, што ледзь распуціліся, не менш значнае, чым краявіды з прасторнымі паялымі і лугамі, сонечнымі плямкамі на зямлі.

Графічны складнік выяўляецца ў скрупулёзнасці і дэталёвасці прапрацоўкі элементаў, вытанчанасці мноства ліній і маляўніцтва. Яны рэалістычныя, але ў той жа час далёка не ўсе батанічныя асаблівасці раслін перададзены дакладна і падрабязна. Мастачка ў пошуку формы візуалізацыі ўбачанага. Лёгка эскізная манера, дэталёвы малюнак з прыроднымі матывамі. Асобна вылучаецца група карцін, дзе формы стылізаваныя і спрошчаныя, а прыёмы з дэкаратыўнай кампазіцыі.

«Сны пра лета» — гэта незвычайны ізмуродны космас. Анастасія Шылягіна дэманструе яго настолькі рэальна, што хочацца ахвунцаць з галавой у кожную выяву, раскінуць душу кожнаму немудрагелістаму сітчыку летняга настрою. Як кажуць, кожная выстаўка з'яўляецца своеасаблівым іспытам для мастака. Што ж, Анастасія Шылягіна свой іспыт вытрымала!

Алена БРЫЦКАЯ
Фота Элы Галько

Анастасія Шылягіна.

У гонар вялікіх вернікаў

Свята-Успенскі Жыровіцкі манастыр непадалёк ад Слоніма прыцягвае штогод шматлікіх паломнікаў, турыстаў і мастакоў. Усім вабіць неаўторная атмасфера духоўнай ветласці, гармоніі, добраўпарадкаванасці асяроддзя, дзе поруч з культывымі помнікамі мінулых стагоддзяў актыўна развіваецца сучасная інфраструктура для сціплага манастырскага жыцця і для цікавых наведвальнікаў.

Здаецца, так было заўсёды. Ды ў пэўныя часы ставілася пытанне аб закрыцці куточка святасці ў свеце катэгарычна атеістычным і аднабакова свецкім. Тады і з'явіліся моцныя духам асобы, якія здолелі адстаяць стагоддзямі намалеена месца і перадаць яго ў далейшым стане нашчадкам, для якіх хрысціянства ўжо з'яўляецца грунтоўнай асновай жыцця. Сярод іх — мітрапаліт Антоній, настаяцель манастыра ў 1956—1961 гг., архіепіскап Ермаген, які веў тут манаскае жыццё ў 1960—1978 гг., схірхімандрэты Мітрафан, які звязаў сваё хрысціянскае служэнне з манастыром ў 1958—2006 гг. Далёка не кожны вернік у нашай краіне ведае гэтыя дастойныя імёны, вартыя народнай памяці.

Але на дапамогу прыходзіць сучаснае мастацтва. У музеі Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў 20 студзеня адбылося ўрачыстае адкрыццё незвычайнай выстаўкі «Падзвіжнікі Жыровіцкай абшчэі», прысвечанай чатырнаццаці духоўным пастырам, якія ў 1950-х—1980-х гг. адстойвалі манастыр, а потым, калі хрысціянства ў нашай краіне было легалізавана, заставаліся з Жыровічамі да канца сваіх дзён.

Выстаўка прадстаўляе творы партрэтнага жанру. Таксама яна уяўляе сабой прыклад вялікай навукова-адрэджанскай працы. Аўтар партрэтаў — педагог кафедры малюнка БДАМ Лізавета Пастушэнка, якая працавала над гэтай вялікай задачай, атрымаўшы грант Прэзідэнта Рэспублікі Беларусі у галіне навукі, адукацыі, аховы здароўя і культуры за 2021 год.

Дзякуючы архіўным фотаздымкам (не заўсёды лепшай якасці), шматлікія дакументам і сведчанням, мастачка крок за крокам набліжалася да пастаўленай мэты: аднавіць высакародныя рысы твараў, выявіць перакананасць, шчырасць душы і непахіснасць веры.

Партрэт іерманаха Іераніма (Коваля).

Пры дапамозе пастэльнай тэхнікі тыдзень за тыднем, месяц за месяцам яна рупліва і дакладна перадавала партрэтныя рысы сапраўдных духоўных прадаўцоў свайго часу. Усе яны выяўлены ў вельмі сталым узросце, у аскетычнай манаскай вопратцы, з сімвалічнымі крыжыкамі на галаўных уборах і на грудзях.

Не можна не захапляцца упэўненасцю мастакоўскай рукі ў перадачы адметнай характарыстыкі выгляду, настрою, задумленага ці светлага позірку вачэй кожнага з падзвіжнікаў на іх партрэтах. Відавочна, што калі мастак далучаецца да высокай творчай мэты, дасягаецца выдатны вынік, які рухае мастацкі працэс далёка наперад. Трэба адзначыць, што нічога падобнага яшчэ не было створана ў беларускай пастэльнай графіцы на пачатку нашага стагоддзя, калі хрысціянская тэматыка стала даступнай і жадаанай у сучасным выяўленчым мастацтве.

Можна дадаць належнае бясспрэчнаму творчаму адкрыццю Лізаветы Пастушэнка і наведць гэтую ўнікальную персанальную выстаўку ў БДАМ, дзе яна як педагог-графік працуе з 2008 года. Экспазіцыя працягнецца да 20 лютага і можа далучыць кожнага глядача да разумення значнасці духоўных вобразаў і высокага прафесійнага майстэрства, дзякуючы якому гэтыя вобразы атрымалі новае нараджэнне ў наш час. Можна спадзявацца, што сучаснае мастацтва і надалей будзе развіваць свае пошукі і здобыткі ў гэтым кірунку.

Яўген ШУНЕЙКА

Абагары як талісманы

Вёсак Вулька ў Беларусі нямае. Адна з іх раней уваходзіла ў Бельскі павет Гродзенскай губерні. Цяпер знаходзіцца ў Падляшскім ваяводстве Польшчы. Часам яе называюць і Волька Выганюўская. Сярод іншых Вулк знакаміта тым, што з'яўляецца малой радзімай Міхаіла Баброўскага — славіста, арыентолага, даследчыка старадаўніх славянскіх рукапісаў і кірылічных старадрукаў. Нарадзіўся ці то ў 1784 годзе, ці то ў 1785-м. Навукоўцы сыходзяцца толькі ў тым, што гэта адбылося 19 лістапада.

Продкі яго ў XVII — пачатку XVIII стагоддзя мелі некалькі маёнткаў на Драгічынскай зямлі. Маецца на ўвазе польскі Драгічын, яго згадваюць яшчэ і як Драгічын над Бугам. А зямлю часам называюць Драгіцкай. Кірылу Баброўскаму, бацьку Міхаіла, у спадчыну перайшоў маёнтак Вуглы. Але ў 1762 годзе яго прадаў. Падаўся далёка ад роднага дома. Некаторы час жыў у Кіеве.

На радзіму вярнуўся праз 12 гадоў. У жонкі ўзяў Ганну з роду Крупскіх. Сям'я жыла дружна, у каханні. Гадавалася пяцёра сыноў. Аднак у жывых засталіся толькі старэйшы Юзкі і малодшы Міхалка. Іх ставілі на ногі сам, бо жонка неўзабаве памерла. Паколькі быў святаром, у доме панавалі культ веры ў Бога. Шанаваліся высокія маральныя і духоўныя прынцыпы. Прывіваў сынам любоў да беларускай мовы, на якой размаўляў і сам. Хацеў, каб пайшлі яго шляхам. Таму Юзкі і Міхалка, скончыўшы школу, вучыліся ў Драгічынскім піярскім вучылішчы. Прыклад паказваў малодшы. І не толькі ў вучобе. У атэстаце значылася, што з'яўляецца «ўзорам маральнасці».

Паступіўшы ў Беластоцкую гімназію, зацікавіўся рукапіснымі славянскімі помнікамі, якія, як даведваюся ад выкладчыкаў, захоўваюцца ў манастыры Супрасля — жывапіснага гарадка за пятнаццаць кіламетраў ад Беластока. Захацелася яго мага хутчэй наведацца туды. Аднак шмат часу забрала вучоба, падрыхтоўка да заняткаў, а каб крыху зарабіць, даваў прыватныя ўрокі. Упершыню пабываў у Супраслі ў пачатку летніх канікул. Так рабіў і ў далейшым. Калі-нікала і пасля вучобы ці адпрасіўшыся ў выкладчыкаў.

У святой абшчэлі з разуменнем паставіліся да дапытлівага юнака. Спрыйла гэтаму і тое, што ў Супраслі жыў даўні сябра яго бацькі Міхал Духноўскі. Іншыя таксама добра ведалі Кірылу Баброўскага. Ахвотна паказвалі Міхаілу рукапісы, рукапісныя кнігі, з якімі мала хто знаёміўся.

Гімназію скончыў у 1806 годзе з сярэбраным медалём. Найлепшыя поспехі меў па грэчаскай, нямецкай, лацінскай і французскай мовах. Здавалася б, што яшчэ трэба... А ён не ведаў, як быць далей. Як чалавеку глыбока веруючаму, хацелася прадоўжыць справу бацькі. Але не пакідала і жаданне працягваць вучобу. Усё ж стаў святаром. Ды вясной 1809 года пры Віленскім універсітэце адкрылася Галоўная духоўная семінарыя. Скончыў з дыпламамі магістра філасофіі і багаслоўя. Накіравалі ў камандзіроўку для азнамялення з багаслоўскай адукацыяй за мяжой. Вывучаў старажытнаўрэйскую, халдзейскую, сірыйскую, арабскую, грэчаскую мову, розныя багаслоўскія навукі. Засмучала толькі тое, што не ставілася задачай авалодваць славянскімі мовамі. Як і вывучаць пісьменства, гісторыю славян. Гэта ж паступова яго ўсё больш цікавала.

У Далмацыі шмат разважаў пра лёс мовы. Задумваўся і над тым, якой азбукай карыстацца славянам. Быў перакананы, што кірыліца найлепш перадае ўсе адметнасці славянскіх моў. Пазней, калі вядомы гісторык і правазнаўца Ігнат Даніловіч вырашыў друкаваць Статут Вялікага Княства Літоўскага лацінскім шрыфтам, рашуча запратаставаў. Выступіў за складанне паралельных табліц азбук усіх славянскіх гаворак. З абавязковым указаннем правільнага вымаўлення кожнай літары. З тлумачэннем недахопаў таго ці іншага алфавіта. Каб прасцей чытаць кнігі на розных славянскіх мовах.

Навуковы савет Віленскага ўніверсітэта ўлічыў яго пажаданні, адпраўляючы на тры гады ў чарговую камандзіроўку. У кастрычніку 1817 года быў ужо ў Вене. Аднак радасць змянілася расчараваннем. У тамашніх бібліятэках мала што, яму патрэбнае знайшоў.

Міхаіл Баброўскі.

Не задавальняла і выкладанне ўсходніх моў у ВНУ. Адсутнічалі першакрыніцы і дапаможнікі па экзегетыцы, а без яе не зразумець старажытныя тэксты, у тым ліку і рэлігійныя, найперш Біблію.

Добра, што праз пяць месяцаў дазволілі правесці наступныя два гады ў Рыме і Парыжы. Але спачатку паехаў у Прагу, бо даручылі ўручыць дыплом ганаровага члена Віленскага ўніверсітэта вядомаму славісту, даследчыку гісторыі і славянскага перакладу Бібліі Юсіфу Добраўскаму. У яго доме хутка стаў сваім чалавекам. Карыстаўся напісаным ім дапаможнікам па стараславянскай граматыцы. У пражскіх бібліятэках знаёміўся з рукапіснымі і старадрукаванымі кнігамі. Ва ўніверсітэцкай зацікавіўся чэшскай Бібліяй XV стагоддзя, у якой была выкарыстана глаголіца. Многае далі і кантакты з яшчэ адным знакамітым славістам — Вячаславам Ганкам.

З Прагі праз Маравію вярнуўся ў Вену. У маі 1819 года збіраўся выехаць у тагачасную сталіцу Венгрыі Пешт, аднак іншаземцаў туды пусkali неахвотна. Паехаў на Раабэ, потым — на Эйзенштадт. Каб лепш спазнаць жыццё славенцаў, надоўга затрымаўся ў Любляне. Была і іншая прычына. У гэтым горадзе жыў вядомы мецэнат барон Жыга Цойс. Некалькі дзён вивучаў яго багатую бібліятэку. Склаў для сябе каталог значнай часткі рэдкіх славянскіх кніг.

Пасля Любляны, верагодней за ўсё, наведаўся ў Трыест, потым у Венецыю. Там месяц знаёміўся з рэдкімі кнігамі ў бібліятэцы святога Марка. Вывучаў біблейскія рукапісы. Пабываў таксама ў Падуі, Балоні. А 10 жніўня 1819 года прыехаў у Рым. Вечны горад, як і чакаў, зачараваў яго. Толькі, любуючыся, не забываў і аб мэце сваёй паездкі. Трэба было пазнаёміцца з выкладаннем у мясцовых ВНУ. На жаль, зноў расчараваўся: «Для ўсходніх моў я знайшоў тут не столькі дараўных і не столькі стараных прафесараў, колькі мне абяцалі ў Вене». Не задаволіла і тое, што на курсах «выкладаюцца толькі пачаткі ўрэйскай мовы, нямногі больш ім навучаюць ва ўніверсітэце; лекцыі па арабскай і сірыйскай мове абмяжоўваюцца першымі элементамі граматыкі».

Загое наведанне Ватыканскай бібліятэкі адпрэчыла гэтыя засмучэнні. Падрабязна апісаў біблейскія і гістарычныя славянскія рукапісы і кнігі. Кнігі падзяліў на тры групы, у залежнасці ад іх шрыфту: кірыліцы, глаголіцы, лацінкі. Звесткі пра іх заносіў у адпаведны спіс. Знайшоў паразуменне з галоўным захаваўшым фондзай Андэжэлам Маі. Па яго просьбе апісаў рукапісы і склаў каталог друкаваных кніг. У 1831 годзе Маі яго надрукаваў. Найбольш важна, што зрабіў два адкрыцці сусветнага значэння. Упершыню прааналізавалі «Місал» — першую кнігу, надрукаваную глаголіцай. Зацікавіўся ёю яшчэ і таму, што па веравызнанні з'яўляўся каталіком, а глаголічныя кнігі на стараславянскай мове былі для славян-каталікоў. У шэрагу іх і так званыя абагары — друкаваныя ці цалкам выгравіраваныя малітоўнікі ў балгар і сербаў у XVII — XVIII стагоддзях. Друкаваліся на пяці асобных лістах, якія звычайна прыклеівалі на сцяну. Часам нават насілі на целе. Успрымалі абагары свайго роду талісманамі.

Далейшы шлях Міхаіла Баброўскага ляжаў у Далмацыі. Паехаў разам з рэктарам гімназіі ў Дуброўніку Францыскам-Марыям Апендзіні і настаўнікам Паўлам Міёшычам-Качычам. Ён цудоўна ведаў мясцовыя гаворкі і побыт далмацкага насельніцтва. Дзякуючы Апендзіні, наведаў усе рукапісныя і кніжныя сховы Дуброўнікі. Пахлапаўся ён і аб дакладных копіях з перакладаў твораў грэчаскіх і рымскіх класікаў.

У Далмацыі шмат разважаў пра лёс мовы. Задумваўся і над тым, якой азбукай карыстацца славянам. Быў перакананы, што кірыліца найлепш перадае ўсе адметнасці славянскіх моў. Пазней, калі вядомы гісторык і правазнаўца Ігнат Даніловіч вырашыў друкаваць Статут Вялікага Княства Літоўскага лацінскім шрыфтам, рашуча запратаставаў. Выступіў за складанне паралельных табліц азбук усіх славянскіх гаворак. З абавязковым указаннем правільнага вымаўлення кожнай літары. З тлумачэннем недахопаў таго ці іншага алфавіта. Каб прасцей чытаць кнігі на розных славянскіх мовах.

Пасля вяртання ў жніўні 1822 года ў Вільню прапрацаваў і чытаў ва ўніверсітэце курс лекцый пра Святое Пісанне і яго крыніцы. Адначасова задумваўся аб рэформах у багаслоўскай адукацыі. Прапанаваў стварыць асобнае аддзяленне багаслоўскіх навук. Падрыхтаваў праграму іх выкладання. Працягваў працаваць у бібліятэцы Супрасльскага манастыра. Адкрыў матэрыялы, пра якія дагэтуль не ведаў. Іх у навуковым свеце назвала Супрасльскім рукапісам ці Супрасльскім летапісам.

Найбольш каштоўны першы зборнік. У ім змешчаны жыцці і казанні, запісаныя на пераменце ў XI стагоддзі. Тэкст на стараславянскай мове складаецца з 285 лістоў. На сёння гэты зборнік разам з Тураўскім Евангеллем — адзін з самых старажытных помнікаў славянскага пісьменства.

Другі — летапісная кампіляцыя, выкананая ў першай палове XVI стагоддзя і прысвячэная гісторыі Русі да 1382 года. Адлюстраваны і падзеі канца XV стагоддзя ў Кіеве і на Валыні. У канцы рукапісу расказваецца пра Аршанскую бітву 1514 года. Змешчана і пахвала вялікаму гетману літоўскаму Канстанціну Астроўскаму.

Трэці зборнік, датаваны 1519 годам, складаецца са свецкіх і рэлігійных твораў. Найбольш цікавы самы поўны тэкст Беларуска-літоўскага летапісу 1446 года, узяты з першага агульнадзяржаўнага летапіснага зводу Вялікага Княства Літоўскага. Часава ахоплівае прамежак ад сярэдзіны IX стагоддзя да сярэдзіны XV.

Ужо Супрасльскага летапісу дастаткова, каб імя Міхаіла Баброўскага назаўсёды ўвайшло ў гісторыю славістыкі. А гэта ж толькі частка яго даследчыцкай працы. Аднак кіраўніцтва Віленскага ўніверсітэта не спадабаліся яго даволі радыкальныя меры па рэформе курса багаслоўскіх навук. Выслалі ў Жыровіцкі манастыр.

З дапамогай сяброў усё ж вярнуўся ў Вільню. Чытаў курс лекцый па Святым Пісанні, біблейскай археалогіі. Працягваў вивучаць славянскую мову. Калі ўніверсітэт закрылі, быў прафесарам багаслоўя ў Галоўнай Віленскай духоўнай семінарыі. Узаяў вивучаць італьянскую літаратуру. Не паменшала цікавасці і да рукапісных помнікаў. Яго асабістая бібліятэка стала першым спецыяльным зборам помнікаў беларускай старадрукаванай літаратуры. Вывучаючы рэдкія рукапісы і старадрукі, стаў каля вытокаў новага кірунку ў гуманітарных навуках — беларусазнаўства.

У 1833 годзе з Вільняй развітаўся назаўсёды. Пераехаў у мястэчка Шарашова Пружанскага павета, цяпер аднайменнага раёна, дзе атрымаў прыход. Карыстаўся вялікім аўтарытэтам у парафіян. Не ў апошнюю чаргу таму, што быў спагадлівы, чалавечны і на дзів сумленны.

Пастаянна клапаціўся аб сям'і хворага брата. У пажыццёвае карыстанне яму перапісаў адну са сваіх вёсак. Незадоўга да смерці ўладкаваў пляменнікаў вучыцца. Адаў замуж жонку тады ўжо нябожчыка брата. У лютым 1847 года прадаў частку сваёй бібліятэкі памешчыку-бібліяфілу Уладзіславу Транціцкаму.

У вечнасць адышоў 3 кастрычніка 1848 года. За дзень да гэтага прысутнічаў на нарадзе святароў. Нягледзячы на востры, быў вельмі спякотна. Але лютвала ліхаманка. Якая гэта каварная хвароба, упэўніўся, знаходзячыся ў Рыме. Тады пашанцавала, выжыў, а цяпер... Дахаты вярнуўся бадзёры. Назаўтра ж рэзка падскачыла тэмпература. Страчваў прытомнасць, біўся ў канвульсіях. Выкліканыя ўрачы нічым дапамагчы не маглі.

Пахавалі Міхаіла Кірылавіча каля алтара царквы на мясцовых могілках. Са спецыяльна прывезенага вялізнага дрэва з Беларускай пущы высеклі помнік-пірамідку. Ён і сам быў магутным дрэвам, якое вырасла на прасцягах Бацькаўшчыны. Шкада, што нямногае з яго даследчыцкай спадчыны захаваўся. Рукапісная частка яе знікла адразу пасля смерці. А тая, якую набыў Уладзіслаў Транціцкі, трапіла ў розныя сховы. Большая частка згарэла ў Варшаве ў 1944 годзе. У ёй быў і рукапіс «Граматыкі мовы славянскай».

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Кладачка да Алега Лойкі

Доктар філалагічных навук, член-карэспандэнт Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, прафесар філфака БДУ, «чалавек з сонечнай усмешкай» — гэта Алег Лойка. Студэнтамі яго былі такія таленавітыя паэты, як Яўгенія Янішчыц, Аляксандр Разанаў і Віктар Ярац. Алег Антонавіч з'яўляўся куратарам іх групы ва ўніверсітэце. Балюча перажываў выключэнне з БДУ ў кастрычніку 1968 г. Разанава з Ярацам за ініцыятыву збору подпісаў пад лістом у ЦК КПБ з патрабаваннем пераводу выкладання на філфаку на беларускую мову.

Алег Лойка.

Пра заўчасную смерць Янішчыц Алег Антонавіч напісаў у сваім нарысе «Кладачка тоненька». Ставіўся да яе як да дачкі. Тым больш што яго дачка Антаніна таксама вучылася на філфаку БДУ і была крыху маладзейшая за Яўгенію. Алег Лойка называў яе Жэняй і нават прысвяціў верш пад назвай «Велясніца». Але ў гэтым нарысе піша не толькі пра сваіх студэнтаў і работу ў БДУ, але ўспамінае і 1939—40-я гады, Вялікую Айчынную вайну.

Калі пачынаю пісаць пра каго-небудзь з вядомых людзей, мае ўспаміны чыста прафесійныя. Заўжды першыя стасункі з імі адбываліся ў зале беларускай літаратуры яшчэ старога будынка Нацыянальнай бібліятэкі. Тут выкладчыкі гістарычнага і філалагічнага факультэта прымалі ў студэнтаў іспыты, абмяркоўвалі курсавыя і дыпломныя праекты і г. д.

Алег Антонавіч любіў уступіць у палеміку з доктарам філалагічных навук Міколам Арочком. Калі-нікالی спрэчкі ўзніклі ў яго і з нашымі мэтрамі літаратурнаўства Адамам Мальдзісам, Уладзімірам Мархелем і Генадзем Кісялёвым. У тых часы сустрэчы з такімі цікавымі асобамі былі для мяне падарункам. І калі яны змяталіся па дапамогу з вялікай павагай, то было і прыемна, і боязна адначасова. Менавіта дзякуючы ім я ўдасканальваў свае веды. Адыграла ролю і атрыманая ад бацькоў у спадчыну дапытлівасць. Трапіўшы ў кнігасховішча, пачаў зазіраць у кожную кніжку, часопіс і старую газету.

Так ішоў за годам год. І вось аднойчы — у 2000-м — да мяне падышоў Алег Антонавіч з прапановаю прыняць

удзел у міжнароднай канферэнцыі, прысвечанай 100-годдзю (на той момант яшчэ не быў знойдзены сапраўдны запіс у метрычнай кнізе, які зрабіў Дубоўку на год маладзейшым) з дня нараджэння Уладзіміра Дубоўкі, Кузьмы Чорнага і Уладзіміра Жылкі. У мяне ўжо была назапашана пэўная колькасць дакументаў з жыцця і творчасці Уладзіміра Мікалаевіча, і я пагадзіўся.

Алег Лойка якраз быў у маёй секцыі, а пасяджэнне вёў Язэп Янушкевіч. Ад нашага аддзела ўдзельнічалі два супрацоўнікі — Людміла Сільнова і аўтар гэтых радкоў.

Канешне, з вышнімі сённяшніх маіх ведаў, назапашаных дакументаў з фондаў Расійскага дзяржаўнага архіва літаратуры і мастацтва, Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва, а таксама з фондаў Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь, дакументаў з аддзела рукапісаў і старадрукаваных кніг Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук я сваё выступленне бабудаваў бы інакш. Аднак назад не вярнуўся, але і тое, што сказаў тады, прагучала адкрытым.

Пасля пасяджэння секцыі Алег Антонавіч падышоў да мяне, паціснуў руку і падзякаваў, што так апантана працую над даследаваннем жыцця і творчасці яго любімага паэта. А мяне парадавала тое, што мае і яго погляды на творчасць цалкам супалі. Крыху пазней з віншавальнымі словамі да мяне падышоў і даследчык беларускай літаратуры ў Англіі Арнольд Макмілін. Тое ж самае паўтарылася і на наступны дзень канферэнцыі. Пасля заканчэння Алег Антонавіч прапанаваў мне паступіць да яго ў аспірантуру.

Я адмовіўся, а сёння шкадую. Многія лічылі за гонар быць яго аспірантам.

Пасля той канферэнцыі мае сустрэчы з ім зноў перамясціліся ў залу беларускай літаратуры. Але былі яны выпадковымі, бо ён ужо жыў у Слоніме. Пра тое, што 19 лістапада 2008 года пайшоў з жыцця, даведаўся прыкладна праз тры дні пасля пахавання. Так і спачываюць разам муж з жонкай Лідай на Слоніміцкіх могілках. Зямлякі паэта, даследчыка і выкладчыка паставілі ім агульны помнік. У самім горадзе ёсць вуліца Алега Лойкі.

Алег Лойка з сястрой Людмілай. Слонім, 1951 г.

Пра тое, як мужа змагаўся ён з цяжкім цукровым дыябетам, перанёс 18 аперацый, я даведаўся ад унучкі Якуба Коласа Веры Міцкевіч, якая некаторы час працавала ў навуковай зале бібліятэкі.

Алег Антонавіч пісаў вершы, чытаў іх тым, хто заходзіў да яго, усміхаўся, але усмешка ўжо была далёка не сонечная, а смяротна хворага чалавека, змагага з хворобай, якую ён не перамог.

Такая ў мяне атрымалася кладачка да Лойкі. Не ўсе мясіны на ёй вясялыя, але такім было і жыццё Алега Антонавіча.

Зміцер ДАВІДОВСКИ

Святы клопат настаўніка-краязнаўца

Па дарозе на Магілёў альбо збочваючы з мінскай аўтастрады налева, едучы ў смалевіцкія Ляды, углядаюся ў блізкія Смілавічы. Старадаўняе мястэчка на дзівя багатае на гісторыю. Яго часцей згадваюць як радзіму Хаіма Суціна. Часам успамінаюць, што адсюль родам бацькі вялікай актрысы Фаіны Ранеўскай. І ўвогуле шмат да якіх гістарычных, творчых постацяў мае дачыненне гэтае паселішча!

А ў маёй памяці — светлы вобраз інтэлігентнага, вельмі руплівага настаўніка са Смілавіч — Івана Ярашэвіча. Так складалася, што сюды ён, ураджэнец Ганцавіцкага раёна, трапіў у 1960-я... Доўгі час працаваў дырэктарам мясцовай школы. Выкладаў гісторыю. І захоплена, апантана займаўся краязнаўствам смілавіцкай старонкі...

Мы часта сустракаліся з Іванам Паўлавічам. Спярша — у рэдакцыі «Советской Белоруссии», куды ён напісаў ліст з водгукам на маю публікацыю пра Дукоўку, ужо Пухавіцкага раёна. Паселішча, якое і не так далёка ад Смілавіч... Так і пазнаёміліся. І ўжо кожная сустрэча з настаўнікам уражвала багаццем тых ідэй і клопатаў, якія ўмяшчаліся ў яго сьведомасці і былі звязаны з ушанаваннем гістарычнай памяці пра родную старонку. Здаецца, ён ведаў усё, імкнуўся адкрыць для сабе і месцаўцаў літаральна ўсе адрасы, якія расказалі б пра адметнасці Смілавіч, іх ваколліч, Чэрвеньшчыны. Якія распавялі б пра людзей гэтага паселішча.

Часта праглядаючы чэрвеньскую раённую газету, сустракаўся з яго допісамі і карэспандэнцыямі, надрукаванымі ў «Раённым весніку». Штосьці з гэтых публікацый выразаў для ўласнага архіва, бо і сам цікаўлюся Чэрвеньшчынай як складнікам колішняга Ігуменскага павета. І калі працаваў у выдавецтве «Літаратура і мастацтва», папрасіў Івана Паўлавіча часцей пісаць нешта і для нашых выданняў,

Фота Кастуся Дробова.

Іван Ярашэвіч.

у першую чаргу — для газеты «Літаратура і мастацтва», дзе прыблізна ў той час разгарнулася на цэлы разварот газетная рубрыка «Зямля пад белымі крыламі». І высветлілася, што ў Івана Паўлавіча ёсць амаль гатовая кніга — зборнік нарысаў, эсэ, нататкаў, якія прысвечаны тапонімам Чэрвеньшчыны.

Па-свойму, арыентуючыся на ўласныя веды, стараючыся пашырыць уяўленні пра паходжанне розных назваў развагамі, часам, можа быць, і не ўсімі прымальнымі, краязнаўца стварыў агульны партрэт роднай старонкі. Ведаючы, што Чэрвеньскі раён — не самы багаты, няшмат на яго тэрыторыі прамысловых прадпрыемстваў, у выдавецтве ўсё ж

не бабаяліся выдаць кнігу «Чэрвеньшчына: гісторыя ў тапонімах» прыстойным накладам — у 1000 экзэмпляраў. І не памыліліся: кніга разышлася. І не толькі па Чэрвеньскім раёне, але аказалася запатрабаванай у чытачоў многіх іншых куткоў Беларусі. Відавочна, прыцягнуў увагу сам досвед краязнаўчай працы на такім узроўні. З'явіліся і публікацыі, водгукі ў друку, прысвечаныя тапанімічнай кнізе Івана Ярашэвіча.

Настаўніка са Смілавіч прынялі ў Саюз пісьменнікаў Беларусі. Іван Паўлавіч з вялікай ахвотай наведваўся на розныя імпрэзы, сустрэчы з чытачамі. І працягваў краязнаўчы росшук. Разам з Іванам Паўлавічам мы аб'ездзілі не адну мясціну на Чэрвеньшчыне, ды і на Пухавіччыне. Яму было цікава ўсё... Трымаю ў памяці і размовы пра Святую Горку, якая размешчана паміж вёскамі Верхлес і Гудавічы. Краязнаўца даносіў сваю перакананасць у тым, што Святая Горка — помнік старажытных веравызнанняў нашых прапачураў пераадання хрысціянства.

А за гэтай перакананасцю была шчырая пошукавая праца, паліява. Яшчэ ў 1970-я гады Іван Паўлавіч, выслушаўшы расповед аднаго мясцовага жыхара з Гудавіч пра тое, што тут раней быў каменны ідал, заняўся практычным пошукам. І ў выніку намацаў металічным стрыжнем на глыбіні 50—60 см камень. Адкапаў. І разгледзеў каменнага ідала. Напісаў пра гэта артыкул. Пра Святую Горку загаварылі, на яе звярнулі ўвагу. І дзякуючы намаганням супрацоўнікаў Чэрвеньскага раённага краязнаўчага музея ўдалося ўсталяваць дзяржаўны ахоўны знак.

Ужо ў час, калі знаходзіўся на пенсіі, Іван Паўлавіч зацікавіўся гісторыяй спецыяльнай, прафесійна-тэхнічнай адукацыі ў Смілавічах. І яго вынік — выдаў невялікую кніжачку. Ён сапраўды не меў спакою. Здаецца, і хадзіў падбегам. Сваімі краязнаўчымі ведамі Іван Ярашэвіч шчодр дзяліўся са знаёмымі, школьнікамі, з тымі, хто ўпершыню наведваўся ў Смілавічы.

Настаўнік шмат ведаў і з літаратурнай гісторыі краю. У яго планах быў і клопат па стварэнні літаратурна-краязнаўчага партрэта Чэрвеньшчыны, найперш Смілавіч. Былі зроблены і першыя накіды... На жаль, жыццё

часам істотна карэктывуе планы чалавека, не дае напоўніцу разгарнуцца марам, фантазіям, задумкам. І ўсё ж сціплы смілавіцкі настаўнік-краязнаўца Іван Ярашэвіч паспеў шмат зрабіць. Тым самым пакінуў добрую памяць пра сябе...

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

Кніжкі Святаго Горка, Таронскай.

Простыя рэчы

Скураных спраў чараўніца

Людзі, якія знайшлі справу па душы, шчаслівыя. Сярод такіх — Ірына Баршчэўская, стваральніца скураных шэдэўраў.

За плячыма майстрыхі — вучоба ў Гродзенскім педагагічным вучылішчы, работа ва ўстановах адукацыі Астравецкага раёна, аднак яна ніколі не губляла творчага запалу, заўжды знаходзіла хвілінку для любімай справы.

Пяць гадоў таму лёс прывёў Ірыну ў аддзел рамёстваў і традыцыйнай культуры Астравецкага раённага цэнтра культуры і народнай творчасці. Майстрыха прызнаецца, што менавіта тут адчула сябе на сваім месцы, змагла штодзённа атрымліваць асалоду ад любімай справы.

Ва ўмельных руках Ірыны скура ажывае, набывае іншыя абрысы. Удасканальвацца ў творчасці жанчыне дапамагаюць майстар-класы ў інтэрнэце. Завушніцы, карціны, каралі, дэкаратыўныя пано — толькі невялікая

частка таго, што можна стварыць са скуры. Незвычайныя вырабы творцы здзіўляюць і захапляюць. Нават складана паверыць, што гэта зроблена рукамі.

Рамёствамі Ірына займаецца амаль дзесяць гадоў. Многія натхняюцца работамі і пераймаюць яе досвед. Яна ніколі не адмаўляе і заўжды гатова дапамагчы карыснай парадай. Яе творы займаюць пачэснае месца на Рэспубліканскім фестывалі кірмашы «Вясновы букет», Рэспубліканскім свяце «Купалле» ў Шклове, Рэспубліканскім фестывалі нацыянальных культур, на свяце рамеснікаў «Казюкі» ў Гродне і інш.

Ды захапляецца Ірына не толькі скурай: у яе руках «гараць» спіцы і кручок, ніткі, а карціны і фларыстычныя кампазіцыі ўпрыгожваюць цэнтр творчасці.

Ірына ўсё паспявае. Ніводнай вольнай хвілінкі не праводзіць без працы, бо яшчэ і шматдзетная маці. Дзецям таксама прывівае любоў да

творчасці, імкнецца перадаць асновы, накіраваць, а не зрабіць справу за іх. Майстрыха зазначае, што дзеці змалку бачылі творчы запал маці і з часам сталі працяляць цікавасць да скураных вырабаў.

Як і многія жанчыны, Ірына вельмі любіць кветкі. Яе ўчастак упрыгожваюць розныя віды раслін: хосты, ружы, півоні, вяргіні, астры, стакроткі.

З асаблівым хваляваннем рупліва гаспадыня расказвае пра тэхналогію пасадкі кветак, выбар месца для іх. Свае расліны жанчына высаджвае ў пэўным парадку, каб клумбы атрымліваліся прыгожымі і гарманічнымі. У гэтай справе дапамагае захапленне ландшафтным дызайнам.

Ірына Баршчэўская.

Калаж Святланы Таргонскай.

Вольга ЗАЙНЧКОЎСКАЯ, фота аўтара

зваротная сувязь

Незабыўныя сустрэчы працягваюцца

У нядзелю і чацвер на канале «Культура» Беларускага радыё ўвазе слухачоў — праект пісьменніка Навума Гальперовіча «Развагі пра літаратуру». У рамках блока ранішніх праграм «У рытме дня» выходзяць практы «Адным штрыхом» з вершамі і мініяцюрамі беларускіх аўтараў, а таксама «Ранішні серыял» са старонкамі твора Яна Баршчэўскага «Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях».

Праграма «Літаратурная анталогія» прапануе аповесць «Крэйцарава саната» Льва Талстога, а таксама працяг рамана Фёдора Дастаеўскага «Злачынства і пакаранне». У «Радыёбібліятэцы» — твор Фрэнсіса Скота Філдзэральда «Вялікі Гэтсбі». У праекце «Літаратурныя гісторыі» ў ввечэрнім эфіры выхадных слухачоў чакаюць апавяданні, а для аматараў паэзіі праграма «Прачулым радком» гэтым разам прапануе вершы Уладзіміра Папковіча.

Змест перадачы «Радыётэатр плюс» у суботу і нядзелю складуць дзве часткі радыёспектакля «Аварыя» па матывах аднайменнай аповесці Фрыдрыха Дзюрэнмата.

Юным прыхільнікам мастацкага вясчання канал «Культура» прапануе ў выхадныя «Дзіцячы радыётэатр» з пастаноўкамі з фондаў радыё. Чытанні з працягам твора Наталлі Бучынскай «Незабыўныя сустрэчы

з авечкай Адэляй» ладзяцца па буднях у межах праекта «Дасціпныя. Нямомныя. Кемлівыя». Штовечар у 21.00 — «Вячэрняя казка» для маленькіх.

Публіцыстычны суботні праект «Кнігарня» пазнаёміць з літаратурнымі падзеямі і навінкамі беларускіх выдавецтваў, а таксама са зместам свежага нумара штотыднёвіка «ЛіМ».

У нядзелю і сераду на «Культуры» — радыёверсія тэлеперадачы Навума Гальперовіча «Суразмоўцы». Гэтым разам прагучыць гутарка з паэтэсай Нінай Шкляравай.

У праграме магчымы змены. Расклад перадач канала «Культура» даступны на сайце www.radiokultura.by і ў сацыяльных сетках.

Мінскае гарадское аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі запрашае:

16 лютага — на творчую сустрэчу з Людмілай Воранавай у СШ № 26 (вул. Л. Сапегі, 15) (14.00).

17 лютага — у Тэрытарыяльны цэнтр сацыяльнага абслугоўвання Савецкага раёна (вул. Залатая горка, 9) на творчую сустрэчу з Міхасём Пазняковым, прысвечаную Дню роднай мовы (17.00).

17 лютага — на пасяджэнне «А з намі памяць пра вайну» літаратурнай гасцёўні «Аўтограф» (вул. Карбышава, 42) (18.00).

12 лютага — 120 гадоў з дня нараджэння Васіля Лапіна (1902—1991), беларускага і расійскага опернага спевака, заслужанага артыста БССР.

12 лютага — 100 гадоў з дня нараджэння Васіля Паліччука (1922—2002), скульптара.

12 лютага — 90 гадоў з дня нараджэння Івана Яшкіна (1932—2016), мовазнаўца.

12 лютага — 85 гадоў з дня нараджэння Алеся Наўроцкага (1937—2012), паэта, празаіка.

12 лютага 80-гадовы юбілей адзначае Генадзь Буралкін, скульптар, графік.

12 лютага 65 гадоў спаўняецца Валянціне Быстрымовіч, члену Саюза пісьменнікаў Беларусі.

13 лютага — 120 гадоў з дня нараджэння Сымона Хурсіка (1902—1972), празаіка, перакладчыка.

13 лютага — 110 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Карпава (1912—1977), літаратуразнаўца, крытыка, празаіка.

13 лютага — 110 гадоў з дня нараджэння Ганны Панкрат (1912—1995), актрысы, заслужанай артысткі БССР.

14 лютага — 115 гадоў з дня нараджэння Алеся Звонака (Пятра Барысавіча; 1907—1996), паэта, драматурга, перакладчыка, тэатразнаўца.

14 лютага — 85 гадоў з дня нараджэння Міхася Стральцова (1937—1987), празаіка, паэта, перакладчыка, крытыка.

15 лютага — 110 гадоў з дня нараджэння Навума Перкіна (1912—1976), літаратуразнаўца, крытыка, празаіка.

15 лютага — 100 гадоў з дня нараджэння (1922) Паўла Чабаненкі, дырыжора, педагога, заслужанага артыста БССР.

15 лютага — 90 гадоў з дня нараджэння Аляксандра Салаўёва (1932—1986), паэта. Пісаў на рускай мове.

15 лютага — 85 гадоў з дня нараджэння Валянціна Рабкевіча (1937—1995), паэта, перакладчыка, мовазнаўца.

15 лютага 70-годдзе адзначае Ларыса Рулёва, мастак тэатра.

16 лютага — 120 гадоў з дня нараджэння Рыгора Мурашкі (1902—1944), празаіка, крытыка.

17 лютага 70-гадовы юбілей святкуе Уладзімір Крываблоцкі, мастак манументальна-дэкаратыўнага мастацтва, жывапісец.

18 лютага — 110 гадоў з дня нараджэння Кліма Грыневіча (1912—1941), паэта.

18 лютага — 100 гадоў з дня нараджэння Міхаіла Савіцкага (1922—2010), жывапісца, народнага мастака БССР, народнага мастака СССР, Героя Беларусі.

Календар падрыхтаваны БДАМЛІМ

Саюз пісьменнікаў Беларусі і Мінскае гарадское аддзяленне СПБ смуткуюць з прычыны смерці пісьменніцы Зінаіды Якаўлеўны КРАСНЕЎСКАЙ і выказваюць шчырыя спачуванні яе родным і бліжнім.

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
гарадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйна-выдавецкая калегія:
Ташчэна Арлова
Алесь Бадак
Дзяснін Барсук
Віктар Гардзеі
Уладзімір Гіналімедаў
Вольга Далдзімава
Жана Запарытка
Анатоль Казлоў
Дзяснін Крайдзіч
Віктар Кураш
Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфары
Мікалай Чарнінец
Іван Чарота
Іван Шэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220034, Мінск, вул. Захарова, 19
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 325-85-25
намеснік галоўнага
рэдактара — 319-79-85, 224-66-74
адказны сакратар — 377-99-73
аддзел крытыкі і бібліяграфіі — 317-20-98
аддзел прозы і паэзіі — 317-20-98

аддзел мастацтва — 317-20-98
бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень
у пятніцу.

Падпісны індекс:
63856 — індыўдуальны;
63815 — індыўдуальны льготны
для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай
рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,
выданае Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Аляксандр Мікалаевіч КАРЛЮКЕВІЧ
Нумар падпісанні ў друку
10.02.2022 у 11.00
Ум. друку арж. 3,72
Наклад — 679

Друк у Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1. Індэксы 220013
Заказ — 337
D 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
M 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Руплікі прымаюцца толькі ў электронным
выглядзе (праграма Microsoft Word),
не вяртаюцца і не рэагуюць.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць
з меркаваннямі аўтараў публікацыі.
Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія
прыводзяцца ў публікацыі, у адпаведнасці
з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.

ISSN 0024-4686

